

Publicació
de Rosa Sensat

juny 2006

PERSPECTIVA

ESCOLAR 306

L'educació a la Segona República

Les tasques de la llar
a primària

Una exposició
de medi ambient
al CEIP Sínera

Somnis de paper

La convivència
a l'IES
de Santa Coloma
de Farners

Juny 2006

P E R S P E C T I V A
E S C O L A R 3 0 6

Edició i Administració:

Associació de Mestres Rosa Sensat.
Av. de les Drassanes, 3 • Tel. 934 817 373
Fax: 933 017 550 • 08001 Barcelona
E-mail: pescolar@rosasensat.org
<http://rosasensat.org/pescolar>

Consell de Redacció:

Josep Callís, Antoni Domènech, Dolors Freixenet,
Quim Làzaro, Raül Manzano, Marta Mata,
Elena Noguera, Joan Pagès, Antoni Poch, Maria Torres

Director:

Miquel Àngel Essomba

Directora adjunta:

Mercè Comas

Secretària de Redacció:

Carme Suaz.

Disseny gràfic:

Vilaseca/Altarriba

Coberta:

Jordi Lascorz

Composició i muntatge:

Núria Hortal, Inge Trowsky

Dibuixos:

Werner Thöni

Fotòlits:

Sergrafic-Trade, S. L. U.

Impressió:

GyERSA

Subscripcions i distribució llibreries:

Associació de Mestres Rosa Sensat

Dipòsit legal:

B. 2090-1975-ISSN: 0210-2331

Subscripció anual:

Preu soci: 48,50 euros. Preu no soci: 53,90 euros.
P.V.P. 6 euros.

Editorial:

Un polsim d'utopia 1

Monogràfic:

L'educació a la Segona República

La conjunció astral de l'educació en la
Segona República.

Marta Mata 2

La legislació escolar en la Segona República
Espanyola (1931-1939).

Jordi Monés 8

La formació del mestre republicà.

Jaume Carbonell 16

L'escola unificada a Catalunya: del debat
a la realització.

Mariona Ribalta 24

Escola i reforma educativa.

Josep González-Agàpito 31

L'empobriment del país: l'exili del
magisteri republicà.

Salomó Marquès 38

Bibliografia complementària.

Biblioteca Rosa Sensat 48

Escola:

Coeducació.

Les tasques de la llar a primària.

Francisco del Moral 54

Educació ambiental.

Una exposició de medi ambient
al CEIP Sinera.

Marta Vidal i Nathalie Pons 61

Experiència.

Somnis de paper.

*Marisa Bueno, M. Lluïsa Fiol
i Laura Soler* 68

Convivència.

La convivència a l'IES de Santa Coloma
de Farners.

Josep Polanco 77

Mirades:

Elogi de llegir al tren.

Jaume Cela 84

Novetats:

Novetats bibliogràfiques. 86

R
S E N
S A T

Amb el suport de:

Un polsim d'utopia

Si aquest fos un mes de juny com déu mana, parlariem de la ginesta que esquitxa els paisatges amb un groc tan atractiu; parlariem de La Patum que regala foc i fum i tradició i emocions fortes pels quatre costats; parlariem de l'ou com balla que fa embadalir i somriure petits i grans en els gòtics patis frescos de la catedral; parlariem de les merescudes vacances d'estiu que fan créixer a tothom i que es corresponen justament a la feïnada enllestida d'un curs escolar que ja és història.

Però aquest no és un mes de juny com déu mana perquè tampoc ho han estat els mesos que ens hi han portat i no estem gaire ni per ginestes, ni per patums, ni per vacances... Just ara ens trobem tancant les carpetes d'un curs marcat pel desconcert, en molts àmbits i aspectes. Un curs marcat per les anades i vingudes per tancar un Pacte Nacional per a l'Educació que s'ha quedat a mitges, en el contingut i en el procés que havia de conduir a una flamant llei catalana d'educació. Tres trimestres que han conegut quatre màxims responsables d'educació (ben repartidet: dos consellers d'educació i dues ministres a Madrid), una llei orgànica, una sisena hora, mil i un projectes d'innovació... i cap definició del currículum, a l'aguait de la quadratura del cercle (és a dir, de casar totes les peces del complex trencaclosques de la política educativa a casa nostra).

I a l'escola seguim santament –i amb el lliri a les mans– carregant les tintes en la bondat i la dignitat de la paraula ben dita; seguim proclamant el benefici del joc net; creiem que el respecte és la base d'una convivència harmoniosa amb els altres i amb l'entorn; treballem per tal que els infants i els joves afinin els seus sentits i aprenguin a pensar per ells mateixos, de forma curosa i que actuïn responsablement; entenem l'educació, des de petits i per a tota la vida, com exercici de ciutadania; i ennoblím el compromís polític com a resposta a les necessitats i als reptes socials. Predicar amb l'exemple segueix sent una invariant pedagògica que ha superat totes les modes una darrere altra.

Per dissort, el juny no és època de bons propòsits i brindis per la nova etapa, això toca pels volts del solstici d'hivern. Al d'estiu, amb prou feines ens arrosseguem entre coca de llardons i cava entebiat cap als cursos de formació permanent i els darrers claustres. El futur queda lluny, i amb prou feines pretenem sobreviure al passat immediat. Si canviéssim el costum, però, i goséssim escriure la carta al Reis mags en ple juliol, ben segur que molts demanariem, com a mínim, tres desigs: una classe política més compromesa encara amb la vida real d'allò que passa a les aules; un sistema educatiu que apreï, però que no ofegui; i una bona dosi de coratge per fer front als reptes que, setembre enllà, ens esperen.

Mentrestant aquest somni d'estiu no arriba, mestres, aprofiteu i seieu sota l'ombra d'una frondosa palmera a les envistes del mar, deixeu-vos gronxar per la marinada i, en una senyora copa, prepareu-vos un còctel amb l'elixir del benestar, quatre gotetes de desassossec i un polsim d'utopia. Agitar, no remenar. I bones vacances!

2 L'educació a la Segona República

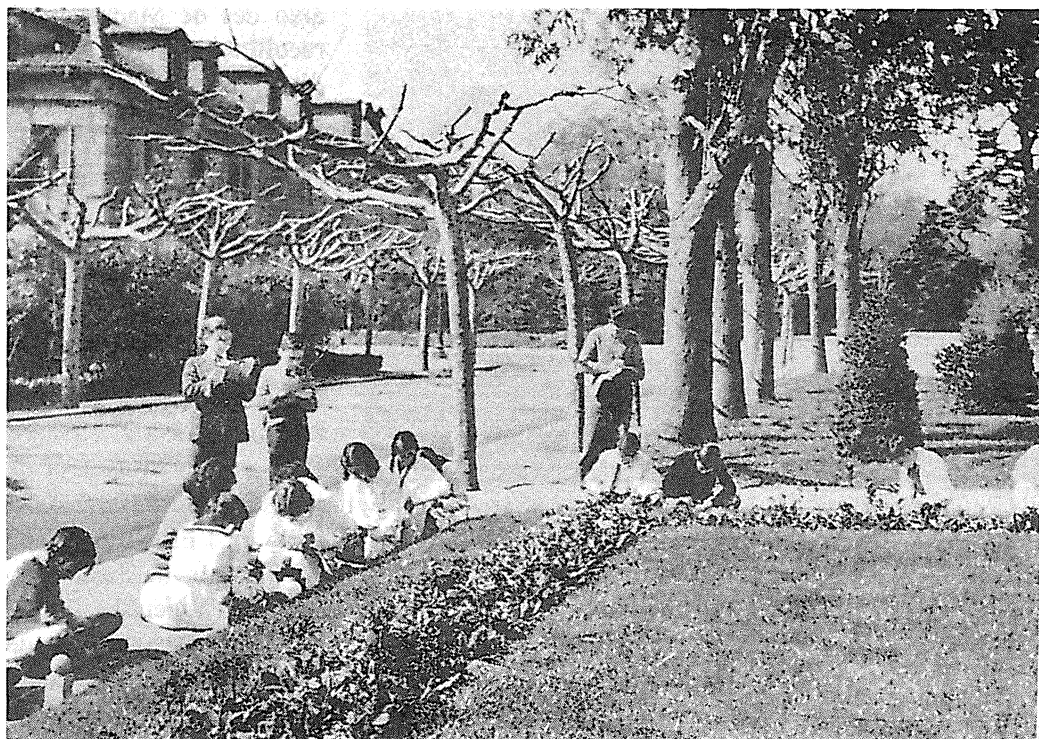
Les experiències educatives anteriors a la República, que van tenir lloc de manera diferent a Espanya i a Catalunya, van propiciar el que l'autora anomena la «conjunció astral» de l'educació en la Segona República.

La conjunció astral de l'educació en la Segona República

**Marta Mata
i Garriga**

Una conjunció astral, o més d'una, no d'altra manera es pot entendre que allò que ha quedat com el caràcter més distintiu i arrelat en la memòria popular de la Segona República hagi estat l'Educació, o Instrucció Pública, com llavors s'anomenava.

L'escola, en els anys de la República, sofrí els mateixos avatars que la resta d'assumptes i problemes polítics: uns primers anys, del 31 al final del 33, dedicats a la discussió de la Constitució i a abordar legalment i realment les grans novetats polítiques; del final del 33 al principi del 36 govern dretà, amb els greus episodis de l'octubre del 34 que li permeteren polítiques repressives, en el camp de l'autonomia i en el social; capgirament electoral a favor del Front Popular el febrer del 36; insurrecció militar el juliol del mateix any i dos anys i mig de dues Espanyes separades pel front de guerra, que anaven definint de manera contraposada el que havia de ser l'Escola Nova, o la *Educación Nacional*, la que va guanyar la guerra. En resum 5 anys, 3 mesos i 4 dies de pau, amb uns 8 ministres i 2 anys, 8 mesos i 13 dies de guerra amb 2 o 3 ministres a cada zona. (Sorprèn aquest ball de ministres en aquella època i circumstàncies ben diverses, però en això l'educació no es diferenciava de la resta de temes.) De fet, els grans i més duradors ministres d'Instrucció Pública de la Segona República van ser els dos

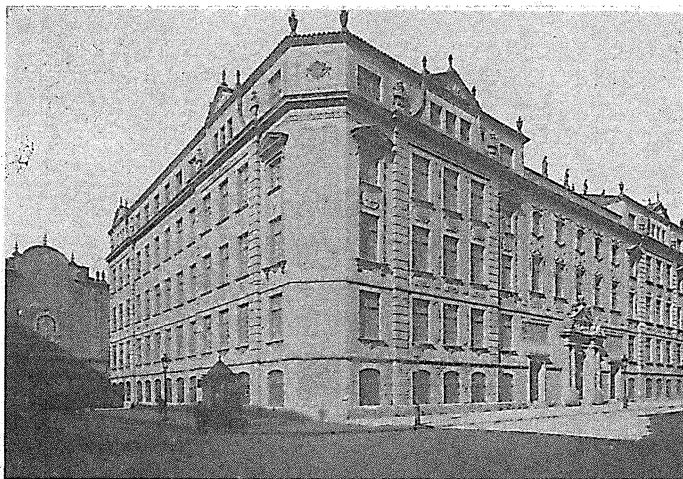

Classe d'història natural al parc (Institut-Escola)

primers, Marcel·lí Domingo i Fernando de los Ríos. Formaven part de la conjunció astral.

El 14 d'abril de 1931, la República no va haver d'improvisar res pel que fa a política educativa. Feia més de cinquanta anys, des de 1876, que la Institución Libre de Enseñanza treballava discretament per un nou model d'educació, no al servei de la continuïtat ideològica i social del país, Església catòlica i Monarquia incloses, sinó al servei de la regeneració de la societat, per la llibertat de pensament i la cultura. Conferències, escrits, traduccions, Residència d'estudiants, Museu Pedagògic amb el seu Butlletí bibliogràfic, infiltració a les escoles normals, i a la Junta Superior d'Estudis, on es donaven amb tota justícia les beques per als viatges d'estudi a l'estranger, una petita escola a la mateixa *Institución*, el primer *Instituto-Escuela* «colat», el 1918, a l'Administració, i els *Grupos Escolares de Patronato*, també. Tot

4 L'educació a la Segona República

Grup escolar Milà i Fontanals i Lluïsa Cura

això des de Madrid, però recollint i retornant idees d'arreu d'Espanya.

I, d'altra banda, el moviment de renovació pedagògica català, el qual tenia arrels en els ateneus obrers i en l'escola rural, en el moviment per la recuperació de la llengua, en el catalanisme polític i que s'institucionalitzava el 1898 en l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, el 1906 en l'Escola Catalana de Mestres de Joan Bar-

dina, el 1908 en el Pressupost de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, el 1914 en el Consell de Pedagogia de la Mancomunitat de Catalunya, els seus Estudis Normals i la seva Escola d'Estiu, i finalment el Patronat Escolar de l'Ajuntament de Barcelona, creat el 22 i recreat el 30, després del parèntesi primoriverista.

Cal explicar la conjunció? Entre un focus i l'altre hi ha una relació personal i professional, d'anys, a la qual posarem alguns noms per mostrar-ne l'amplitud i profunditat: Joan Maragall, els germans Giner de los Ríos, Marcel·lí Domingo, Manuel Ainaud, Alexandre Galí, Juan Ramón Jiménez, Josep Estalella... El 1931, la conjunció personal estava servida. I la institucional. Que sense escarafalls de cap mena col·laboressin el Ministeri, la Generalitat i els ajuntaments, especialment el de Barcelona, a dotar-nos des del primer any dels Grups Escolars, i al següent de l'Institut-Escola i l'Escola Normal de Mestres i la Universitat Autònoma, no es pot explicar sense aquesta conjunció. La millor Catalunya-Madrid, que es pot recordar.

Tot això es quelcom que els estudiants de tota edat vam rebre com la cosa més natural i meravellosa del món. I més encara quan hem anat sabent que des del mateix mes d'abril un decret complet i acomplert, escrit entre Manuel Ainaud i Marcel·lí Domingo, posava la llengua catalana per primera vegada en el seu lloc a l'escola, i que el setembre

del 31 ja començava el nou pla de formació de mestres, el professional, que recollia tota l'experiència precedent interna, de la *ILE* i de Catalunya, i externa, d'Europa i d'Amèrica en aquest camp. I que a les escoles vèiem aparèixer estudiants joves que es preparaven per anar a treballar sense passar per l'absurda tortura de les oposicions, sinó per la prova real de la pràctica. I que el pla de construccions escolars d'aquells tres primers anys ha estat, proporcionalment, el més important d'Espanya. I que l'augment de sous, el més notable; en puc donar testimoni com a filla de mestra. I que la participació en l'educació va començar a tot l'estat, amb un *Consejo*, en l'àmbit provincial amb les *juntas* i a les escoles amb les Associacions de Pares. Aquí sí que puc recordar que la de Pere Vila ens regalà el cinematògraf.

Conjunció en els corrents de preparació i reivindicació, conjunció en les institucions i conjunció, potser la més important, entre els desigs del poble i l'acció del govern. Marcel·lí Domingo (ministre, mestre i català, una conjunció única) i Fernando de los Ríos (institucionalista i socialista, una conjunció més freqüent) van saber desvetllar i posar-se en

Patronat escolar. Grup escolar de Sarrià

6 L'educació a la Segona República

contacte amb la set d'educació de la gent. Les anomenades *misiones pedagógicas*, centenars de festes de l'educació de cap de setmana, pels pobles d'Espanya, unien les conferències sobre el tema al teatre de Lorca o Casona, a la poesia de Juan Ramón Jiménez o Alberti, a la primera sessió de cinematògraf o amb fonògraf, a la descoberta que les cançons tradicionals seves eren cultura, i que tot, tot, passava per la nova escola, la qual quedava enriquida per sempre amb la primera biblioteca. Si la conjunció institucional va ser llargament preparada, aquesta de les *misiones* va ser una conjunció d'avantguardes, diversa, instantània, imaginativa.

Els qui llavors érem nens, i els nostres pares, que gaudíem dels grups escolars de les ciutats i les escoles graduades de moltes viles, i les *misiones pedagógicas* per les altres i per la ruralia, participàvem de la convicció que s'estava construint un futur col·lectiu. Miquel Siguan, aquests darrers dies ha explicat com els joves universitaris, ell n'era llavors, se'n sentien protagonistes; en parla en un article titulat *Nostàlgia de la República*.*

Certament, els qui podem recordar-la tenim una sana nostàlgia d'aquella que ha pogut ser anomenada, en un reportatge, *Una República de Maestros*. I que es va acabar amb una guerra on els afusellaments de mestres avançats en el bàndol guanyador van ser sistemàtics, com ho va ser la persecució dels religiosos en el perdedor. Però aquella vivència i aquesta nostàlgia, que ens fan escriure i reunir encara com a exalumnes, ens obliguen a tenir idees i mesures clares.

Per exemple, he de recordar que en els set anys i escaig que vaig gaudir de l'escola primària republicana i començar el batxillerat a l'Institut-Escola, tots dos ben laics, jo, que pertanyia a una família catòlica practicant, no puc recordar ni una sola referència contra la religió; en sento moltes més ara, a favor i en contra. O a saber que actualment les *misiones pedagógicas* haurien de tenir un altre format i canals i, sobretot, un treball de desintoxicació dels mitjans de comunicació del tremendisme en el camp de l'educació. Que alguns temes com el de l'educació dels més petits, que en temps de guerra

* *La Vanguardia*, 1 de maig de 2006.

a Catalunya es va descobrir com a importantíssim, continua sent l'assignatura pendent de la nostra ja longeva democràcia.

L'important de la Segona República va ser la conjunció de persones en les administracions que compartien una mateixa concepció personal i social de l'educació, com a constructora del futur. Que sabien presentar-la i connectar amb tota la societat a través dels mitjans més clàssics i els més avançats. I que començava la via de la participació viva. Hi cal alguna cosa més? Segurament sí: imaginació. Aquella que permeté fer les *misiones pedagógicas* i el model d'Institut-Escola, 3-17 anys, i ara ens exigiria fer el de l'Escola-Institut, 0-18 anys.

Quins astres caldrà que es trobin?

Repàs de les mesures més significatives de la legislació durant la República que afectaven la política escolar del moment, com la Constitució, la llengua escolar, l'ensenyament secundari i la universitat, com també de les seves diferents etapes de la política educativa de la República, marcades pels canvis polítics que es produïren.

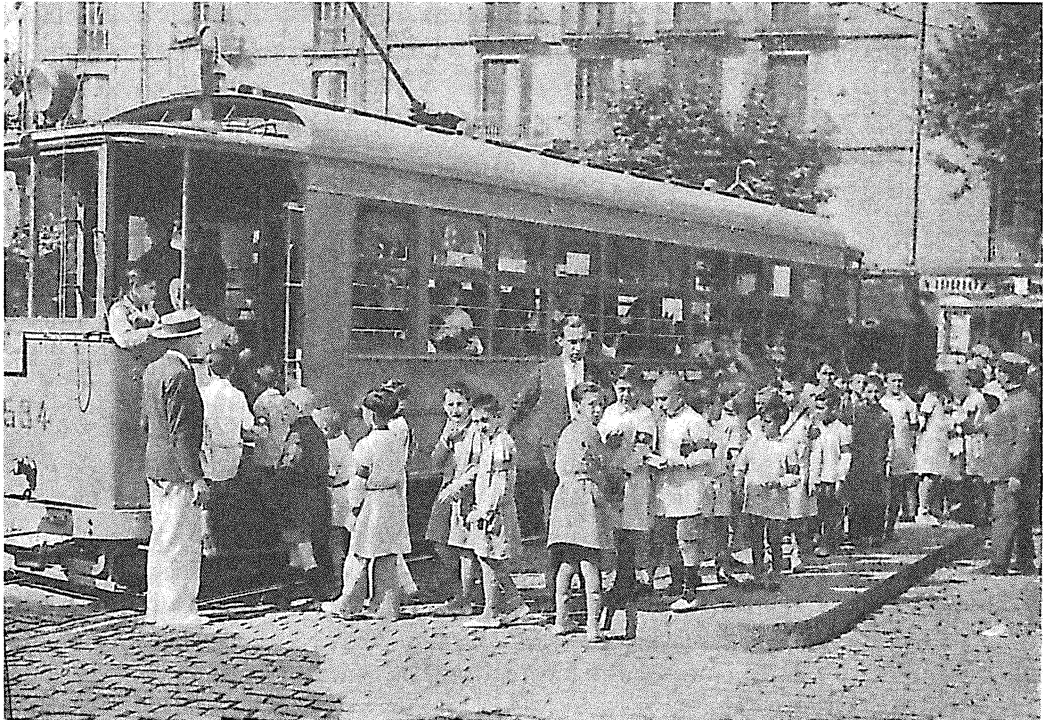
La legislació escolar en la Segona República Espanyola (1931-1939)

Jordi Monés i Pujol-Busquets **1. Precisions preliminars**

«L'ensenyament primari serà obligatori, gratuït i català per la llengua i pel seu esperit. S'inspirarà en els ideals de treball, justícia i solidaritat humana, i es desenrotllarà mitjançant institucions educatives relacionades entre elles pel sistema de l'escola unificada. En tots els graus serà laic.»

Aquest article de l'Estatut Interior de Catalunya de 1933, que recollia altres textos fonamentals, reflecteix l'essència del pensament escolar republicà. Quan hom es refereix a la legislació republicana, en tot allò que fa referència a Catalunya, al marge d'aquest text, s'acostuma a parlar del marc constitucional i de les grans lleis que van donar sentit al corpus legal que va sorgir a partir de les Corts Constituents i des del moment del naixement de les Corts republicanes, i posteriorment del Parlament de Catalunya, principalment la Constitució, l'Estatut de Catalunya i les grans lleis aprovades als parlaments de Madrid i Barcelona, especialment les relacionades directament o indirectament amb el problema educatiu.

En realitat, però, la durada limitada de la Segona República amb el

Els infants són transportats gratuïtament a les escoles de les rodalies

triomf de les dretes a les eleccions de 1933 frenà el desenvolupament de l'Estatut, que havia estat mutilat en relació amb l'aprovat pel poble de Catalunya.¹ I, d'altra banda, la Llei de Congregacions i Associacions Religioses aprovada el 2 de juny de 1933, pensada en bona part per al context escolar i que pretenia suprimir la facultat de l'Església per poder impartir ensenyaments en els diferents graus, també es va desvirtuar i els col·legis religiosos van continuar pràcticament igual sota la cobertura legal d'un seglar.

1. L'anomenat Estatut de Núria fou aprovat pel poble català el 2 d'agost de 1931 i la Constitució Republicana el desembre d'aquest mateix any. Ja d'entrada, els articles 49 i 50 de la dita Constitució limitaven l'Estatut de Núria; a més, l'Estatut aprovat per les Corts de Madrid el setembre de 1932 va sofrir també altres retallades. En el cas de l'ensenyament, les diferències se centraven en la llengua, unilingüe i bilingüe respectivament, i en el fet que l'Estatut aprovat establia una doble xarxa educativa a l'ensenyament públic: Estat, Generalitat.

10 L'educació a la Segona República

El que hem exposat fins ara evidencia clarament que el programa escolar republicà es va quedar a mig camí, la qual cosa va determinar que les grans lleis sobre educació programades per la República no s'arribessin a aprovar mai. No és estrany, doncs, que la major part dels documents legislatius que van donar sentit a la política educativa de la Segona República Espanyola fossin, fonamentalment, decrets o ordres ministerials, la majoria dels quals aprofitant el marc favorable que va representar el bienni republicà i el període que comença amb les eleccions del 16 de febrer de 1936 i abraça el període de la guerra. Van ser, doncs, una sèrie de decrets i, en menor grau, ordres ministerials que possibilitaren una determinada política escolar que responia, en realitat, a un projecte educatiu.

Voldria puntualitzar que algunes de les realitzacions educatives del període republicà, com és ara la política d'ensenyament tècnic i professional i l'obra del Patronat Escolar de Barcelona, recollien i en part ampliaven l'obra de les diputacions catalanes i la Mancomunitat de Catalunya en el primer cas, i la iniciada per l'esmentat Patronat Escolar de Barcelona, creat el 1922. No es poden considerar, doncs, originals, tot i que en aquests anys es van fer passes importants.

2. Tres importants mesures legislatives

En relació amb les novetats d'aquests anys em referiré a alguns casos específics de gran transcendència. En primer lloc, cal parlar de tres mesures que es produïren durant el bienni republicà en els tres graus clàssics de l'ensenyament, la qual cosa certifica que ens trobem davant d'un canvi total d'orientació, sobretot si tenim en compte la gran incidència que varen tenir a la pràctica.

2a. La llengua escolar

Estabilitzat el nou règim republicà i en funcionament regular el nou Comissariat Universitari establert per la Generalitat de Catalunya poc després de la proclamació de la República, aquest organisme, juntament amb la direcció del Patronat Escolar de l'Ajuntament de Barcelona,²

2. El Patronat Escolar de l'Ajuntament de Barcelona fou suprimit per la Dictadura de Primo de Rivera i restablert el 1930. Quant a la Mancomunitat, també fou primer desvirtuada i després suprimida durant el període primoriverista.

El mestre ensenya els alumnes a fer la dissecció d'un peix

varen demanar al català Marcel·lí Domingo, nou ministre d'Instrucció Pública, que el govern donés una solució ràpida i satisfactòria al problema de la llengua escolar.³

Arran d'aquesta petició, s'establia el Decret de Bilingüisme el 29 d'abril de 1931 (*Gaceta Madrid*, 30), impulsat, segons que sembla, per Manuel Ainaud, en el qual la llengua catalana adquiria en els límits del Principat les mateixes prerrogatives teòriques que el castellà, almenys pel que fa a l'ensenyament primari. Una Llei del 4 de novembre d'aquest mateix any refermava el Decret de Bilingüisme, però amb una novetat, ja que el nou corpus legal fixava que la normativa esmentada es podia fer extensiva a altres regions de l'Estat. No vull entrar en les limitacions que s'establiren per part de l'Estat en relació amb les aspiracions del poble català, pel que fa referència a la llengua d'escolarització, però és evident que el Decret de Bilingüisme i la Llei

3. Es parla molt del franquisme, però, pel que fa a la persecució de la llengua catalana a l'escola, no es diferencià pas massa, almenys en la política d'àmbit estatal, del que havia passat fins aleshores en els establiments docents depenents dels governs de la monarquia, on la presència de la nostra llengua era pràcticament nul·la, especialment durant la Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930), la qual va perseguir qualsevol intent de catalanització pública i privada als centres d'ensenyament

12 L'educació a la Segona República

posterior representaven un gran avenç.⁴ A més, no podem oblidar que, malgrat la manca de temps, la República va crear moltes escoles i dignificà la carrera del mestre.

2b. L'ensenyament secundari

En el Decret del Govern de la República del 22 d'agost de 1931, després d'un preàmbul que justificava la decisió, el govern facultava la Generalitat de Catalunya perquè organitzés a Barcelona, amb caràcter d'assaig pedagògic, una Escola Normal de Mestres, el règim intern de la qual fou aprovat per la Generalitat de Catalunya l'any següent, adaptant-se al decret del 29 de setembre que reorganitzava els estudis de magisteri (*GM*, 30).

El Decret del Govern de la República del 9 d'octubre de 1931 (*GM*, 10) facultava la Generalitat de Catalunya perquè organitzés a Barcelona, d'acord amb les necessitats i característiques especials de la regió catalana, un Institut-Escola de segon ensenyament amb el caràcter d'assaig pedagògic. Aquest Institut va ser creat per la Generalitat de Catalunya el 26 d'octubre d'aquest mateix any, en un decret publicat al DOG que comportaria l'aprovació del règim intern d'aquest centre. El centre, dirigit per Josep Estalella, un dels grans pedagogs del país, va esdevenir un dels millors d'Europa.

Relacionat amb l'ensenyament primari i secundari, cal remarcar, també, la disposició publicada a la *GM* el 24 d'agost de 1933, en la qual es determinava que es constituïssin els Consells Regionals d'Ensenyaments, els quals —en primer lloc el primari i després el secundari— foren establerts unes mesos més tard.

2c. L'ensenyament universitari

Finalment, pel que fa al món universitari, cal recordar el Decret del 15 de setembre de 1931 (*GM*, 16), segons el qual el ministre d'Instrucció Pública Marcel·lí Domingo atorgava autonomia completa a les

4. Alexandre Galí fou molt crític envers la política lingüística de la Generalitat; convé precisar que la catalanització dels mestres, generalment catalans, no fou fàcil, atesa la situació de la majoria dels i de les mestres molt castellanitzats culturalment. D'altra banda, el Congrés Nacional de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, celebrat l'abril del 1936, proposava un relançament de la catalanització escolar.

Facultats de Filosofia i Lletres de Madrid i Barcelona. Aquest decret era el primer pas vers el Decret d'Autonomia de la Universitat de Barcelona de l'1 de juny de 1933 i de l'Estatut d'Autonomia de la Universitat del 4 i 13 de setembre de 1933. Aquests decrets d'autonomia satisfien l'article 7è de l'Estatut de Catalunya que atorgava a la Universitat de Barcelona l'autonomia sol·licitada pel Consell de la Generalitat de Catalunya. Dins de les reformes que va suposar la Universitat Autònoma recordarem l'Ordre (GM, 11 de desembre de 1933), que creava la Secció de Pedagogia de la Universitat de Barcelona.

Aquesta autonomia universitària fou discutida i aprovada a les Corts de Madrid com a cas específic de la *Ley de Bases de Autonomía Universitaria* que s'havia d'aprovar uns dies més tard i que no es va fer efectiva, com tampoc les *Leyes de Bases de la enseñanza primaria y secundaria*, a conseqüència de la crisi plantejada per l'aprovació el dia 2 de juny de 1933 de la *Ley de Congregaciones y Asociaciones Religiosas* (GM, 6) i que acabaria conduint a eleccions anticipades, amb la qual cosa l'única autonomia universitària real va ser la de la Universitat de Barcelona.

3. El bienni radical-cedista

Una de les diferències essencials entre el bienni republicà i el bienni radical-cedista conegut, també, com a bienni negre, fou precisament el cas de la política educativa. Al marge d'alguns nomenaments, el primer decret que dictà el govern del bienni radical apareix a la GM del 30 de desembre de 1933; en ell s'autoritza el Ministre d'Instrucció Pública perquè presentés a les Corts un projecte per ajornar l'aplicació de la Llei de Congregacions i Associacions Religioses.

A més a més, després de crear dins el Ministeri una Oficina per als aspectes relacionats amb Catalunya, una mesura pràcticament de control, la major part d'institucions a les quals ens hem referit foren suprimides o desvirtuades arran dels fets del 6 d'octubre: recordem, per exemple, el Patronat Escolar de l'Ajuntament de Barcelona, el Patronat Universitari, els Consells Regionals d'Ensenyament, etc.

Voldríem, també, recordar alguns decrets significatius d'aquests

14 L'educació a la Segona República

anys, en un sentit semblant: el publicat a la *GM* del 3 d'agost de 1934, on es deixa sense efecte el règim de coeducació establert sense autorització ministerial i es prohibeix als mestres i inspectors la seva implantació a l'escola nacional; el de la *GM* del 21 d'abril 1934, en què es prohibeix a tots els establiments docents dependents del Ministeri els llibres següents *Historia Universal* de Juan Fernández Amador i *Geografía e Historia* de Marcos Martín de la Calle i el que apareixia a la *GM* el 28 d'agost 1935, on es disposa que no es permeti a l'ensenyament primari els llibres: *Lecturas Históricas* de Albert Thomas i *Historia del Mundo* de Hillyer, quatre llibres d'Història i Geografia.

4. El front d'esquerres

Amb el triomf del Front Popular, Front d'Esquerres a Catalunya, es restablí la política del primer bienni i totes les institucions que s'havien suprimit o desvirtuat durant el bienni negre, s'autoritzaren els llibres prohibits, etc.

En el període que seguí immediatament l'aixecament militar, la política educativa canvià radicalment de signe no solament respecte a l'època del bienni radical-cedista, sinó també al bienni republicà. El cas més emblemàtic del període de la contesa és el CENU, el decret de creació del qual es va publicar al DOG del 26 de juliol de 1936, i una sèrie de normatives que se'n derivaren, sobre les quals no insistim, perquè en aquest matex monogràfic apareix un treball específic dedicat a aquesta qüestió.

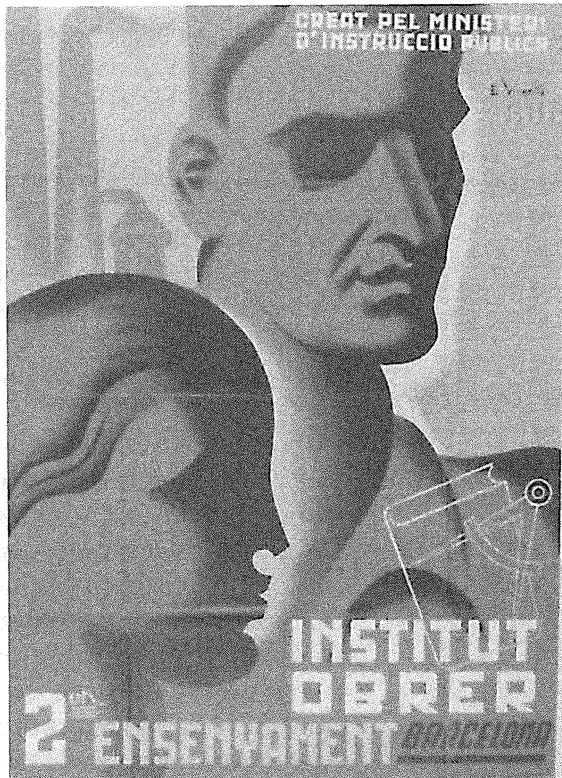
D'entre els diversos decrets dictats durant el període de la guerra voldríem recordar un del Govern de la República que tenia una especial incidència al País Valencià i Catalunya, l'obra derivada dels quals ha estat poc coneguda i divulgada. Ens referim al decret del 21 de novembre de 1936 signat per Manuel Azaña precisament a Barcelona, instaurant els Instituts obrers de segon ensenyament, el primer dels qual fou creat al cap de tres dies a València; una Ordre del 10 de març de 1937 (*Gaceta de la República*, GR, 14) en creava un altre a Sabadell i una altra Ordre de 1937 n'establí un tercer i un quart a Barcelona i Madrid respectivament.

Es tractava d'uns estudis accelerats de batxillerat que duraven dos anys, dividits en dos semestres intensius. Els aspirants havien d'estar adscrits a la UGT, la CNT o a un partit o organització juvenil obrera. Els alumnes, entre un mínim de 15 anys i un màxim de 35, havien de superar una prova per ingressar-hi, tot i que durant la guerra les edats foren de 15 a 18-20 anys. La matrícula i el material eren totalment gratuïts i els/les alumnes cobraven un sou. Les classes de l'Institut de València varen començar el dia 1 de febrer de 1937, les de Sabadell el 15 de juny i les de Barcelona el 20 de desembre d'aquest mateix any. El franquisme acabà amb aquesta experiència.

5. Reflexions finals

En el fons, només hem volgut destacar que la política escolar que havien somiat molts republicans no es va poder portar a terme en tota la seva amplitud, però que gràcies a la bona voluntat de determinats dirigents amb el suport de molts professionals de l'educació que comptaven amb un ampli consens social, feren efectives una sèrie d'iniciatives que encara recordem, quan ja fa setanta-cinc anys que es va proclamar la Segona República Espanyola.

Finalment voldria recordar que el sacrifici dels republicans no ha estat totalment en va, perquè som molts els que creiem que és possible recuperar la seva idea que l'educació és la base de la convivència ciutadana, concepte que avui dia va molt més enllà de la institució escolar i abraça tot el teixit social. L'anhel no és fàcil d'aconseguir perquè la resistència a les idees de pau, solidaritat i llibertat de tots els pobles és molt present en diferents instàncies.

L'autor destaca la importància que la República va donar a la dignificació i a la consideració social dels mestres com a factor bàsic per a l'assoliment d'una societat més justa i solidària i exposa les obres i realitzacions tant de formació inicial com de formació permanent dels i les mestres.

La formació del mestre republicà

**Jaume
Carbonell
Sebarroja**
Director de
*Cuadernos de
Pedagogía*

És prou sabut i aquests dies que se celebra el 75è aniversari de la Segona República ens ho recorden molts articles i testimonis: l'educació va ser el gran motor per impulsar i enriquir el nou règim democràtic. El progrés social i cultural. I el magisteri va ser, probablement, una de les icones més emblemàtiques. Per això aquest període és conegut com «La República dels mestres». Per això Marcel·lí Domingo, el primer ministre d'Instrucció Pública, va llençar aquest eslògan: «El mestre és el primer ciutadà de la República.» Per això una de les mesures, just a l'inici del seu mandat, va ser, a banda d'un ambiciós pla de construccions escolars i d'altres propostes renovadores, augmentar el sou dels mestres i aprovar un nou pla d'estudis a les escoles normals.

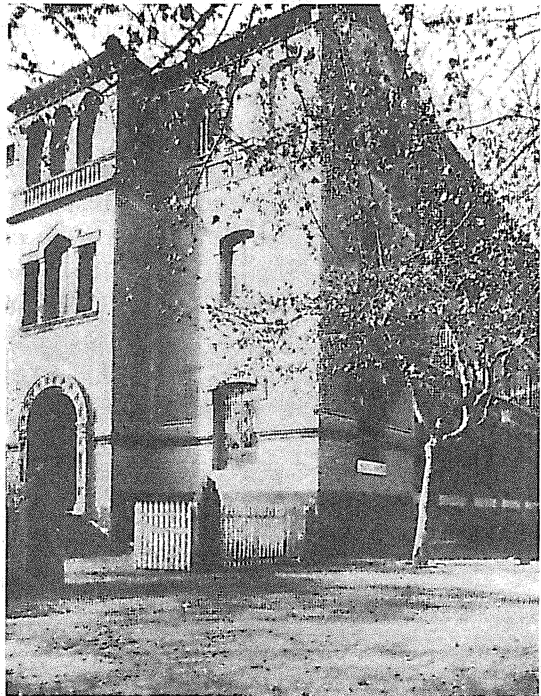
La memòria històrica, en els diversos gèneres, ha recollit de manera molt nítida la fesomia humana i educativa del mestre republicà. La ploma elegant i precisa de Josefina Aldecoa ho explica en *Historia de una maestra*. La càmera sensible de José Luis Cuerda –inspirant-se en el preciós relat de Manuel Rivas i amb la saviesa interpretativa de Fernando Fernán Gómez– retrata la relació educativa que Don Gregorio va saber establir amb els seus alumnes i el seu compromís moral amb la formació de la nova ciutadania republicana. En el magnífic vídeo «Els mestres catalans, de la guerra a l'exili» –dirigit per Agustí Corominés i produït per Metròpolis Vídeo Films– Carme Roure

—aleshores mestra i militant de la FETE-UGT—, ho diu de manera molt gràfica: «Jo vull fer homes bons, revolucionaris, que treballin pel futur de la humanitat.»

Podríem posar molt altres exemples que il·lustren el compromís i la consideració social del mestre, la seva dignificació professional i la seva confiança en l'educació dels infants i adults per construir una societat més pròspera, justa i solidària. Per assolir aquest ideal calien mestres cultes, ben formats i respectats. Durant la Segona República, la societat estimava els seus mestres i els ensenyants no la van defraudar. Perquè entenien que calia aprofitar aquests llaços de complicitat en un moment que s'obrien nous camins a l'esperança.

El pla professional

Per decret de 29 de setembre de 1931, la preparació dels mestres es modifica radicalment. Tres són els eixos d'aquesta reestructuració saludada amb entusiasme per la Federació de Mestres Nacionals de Catalunya, l'Associació Nacional del Professorat Numerari d'escoles normals i altres col·lectius: *a.* el seu caràcter marcadament professional —a diferència dels plans anteriors en què els mestres només rebien un bany bastant precari de cultura general—; *b.* l'equiparació amb altres estudis universitaris, així com la progressiva vinculació a la universitat; *c.* i la creixent relació amb les escoles. En aquells moments, aquesta proposta va ser considerada avantguardista i fins i tot revolucionària. I encara avui aquestes tres característiques són les que orienten les polítiques educatives europees dels darrers anys.

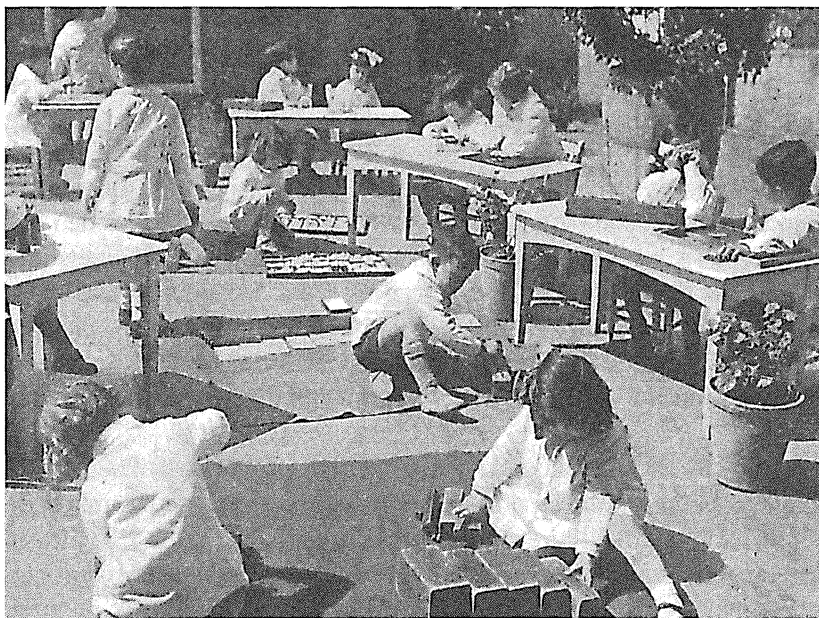

L'Escola Normal de la Generalitat (1931-1939)

Fixem-nos, una mica més detingudament, en algunes d'aquestes novetats. El període formatiu s'estructura en tres cicles: el primer comprèn la cultura general i es dona als instituts nacionals de segon ensenyament –per primera vegada, per tant, s'exigeix el títol de batxillerat als aspirants al Magisteri. El segon constitueix pròpiament la formació professional, amb tres grups de matèries: coneixements filosòfics, pedagògics i socials; metodologies especials, i matèries artístiques i pràctiques. Al tercer curs hi havia ensenyances especials de pàrvuls i deficients mentals. El quart –un curs sencer– el constituïen les pràctiques docents tutoritzades a les escoles annexes de les normals o a d'altres escoles unitàries, graduades i de pàrvuls que el claustre de cada escola de magisteri determinava d'acord amb la inspecció de primer ensenyament. D'aquesta manera, l'escola primària es convertia en un taller i laboratori de pedagogia per posar en pràctica les teories, per experimentar i enriquir metodologies i per adaptar l'ensenyament a cada context escolar.

L'ingrés es regulava mitjançant la convocatòria d'exàmens-oposició a un nombre limitat de places. Això responia a un criteri de planificació educativa de no invertir inútilment en la formació de mestres que anirien directament a l'atur; i a un altre de qualitat de l'ensenyament: evitar la massificació a les aules i garantir les condicions més adequades tant pel que fa a la relació entre el professorat i l'alumnat com a la disposició i bon ús dels recursos necessaris. Com molt bé deia Manuel Bartolomé Cossío: *En ningún centro de enseñanza es lícito recibir más discípulos que aquellos a quienes se puede educar convenientemente y de cuya formación sea dado responder, atendidas las condiciones de la enseñanza y de la escuela.* Hi havia proves d'ingrés específiques per accedir a les escoles normals on figuraven, a banda de continguts culturals bàsics, les aptituds i competències professionals específiques que s'avaluaven després d'uns cursets intensius de tres setmanes.

El pla professional recollia els anhels dels mestres més innovadors i, d'una manera especial, les tesis de la Institución Libre de Enseñanza, molt preocupada pel caràcter científic de les ensenyances normalianes i per la preparació universitària del mestre. Francisco Giner de los Ríos recordava sovint que la persona que educava els pàrvuls havia d'adquirir tanta ciència com la que impartia classes a la universitat. D'aquí ve que en els seus escrits i en els de Manuel Bartolomé Cossío

Escola bressol Montessori. – Els infants al pati fent exercicis sensorials

abundin els comentaris i propostes sobre l'ensenyament unificat, el cos únic d'ensenyants o la funció de les escoles de magisteri com a centres models integrats, amb un ull mirant a l'escola primària i l'altre a la universitat.

L'Escola Normal de la Generalitat

Aquesta institució segueix els criteris del pla professional fixats per altres escoles normals de l'Estat, però neix com un assaig experimental que incorpora també la rica tradició pedagògica catalana de caire més innovador amb el propòsit de capacitar mestres de visió àmplia i humana que s'adaptin a les exigències dels temps moderns. En el primer número del seu butlletí, s'insisteix d'una manera molt clara en la seva estreta vinculació amb l'escola primària d'acord amb la més pura tradició universitària: «L'Escola Normal no és una escola primària. No és ni pot ésser res més que una escola primària, una escola primària model on les activitats escolars siguin portades a la més alta depuració i on els mestres prenguin clara consciència de la seva activitat i de la seva funció específica.»

20 L'educació a la Segona República

Els alumnes rebien classes en alguna facultat; assistien a sessions organitzades pel Seminari de Pedagogia de la Universitat, on col·laboraven diversos professors de la Normal; i els estudiants feien pràctiques a les millors escoles públiques, com les escoles a l'aire lliure o els grups escolars del Patronat de l'Ajuntament de Barcelona. El professorat va ser seleccionat entre l'elit pedagògica: professors numeraris molt competents de les Escoles Normals Catalanes de l'Estat i, com a professorat complementari, es van contractar persones d'una reconeguda trajectòria educadora com Alexandre Galí, Artur Martorell o Pau Vila. De fet, l'Escola Normal s'havia de convertir en el centre estratègic de referència de l'educació catalana, d'on sortissin bona part de les iniciatives relacionades amb l'ensenyament primari.

Quin era el clima educatiu que es respirava en aquesta Escola? Els exalumnes ho sintetitzen d'aquesta manera: «A l'Escola Normal de la Generalitat el sol i l'aire entraven pertot arreu, mentre a l'Escola de l'Estat tot estava tancat i fins l'edifici responia als seus mètodes.» «L'ambient general de l'Escola era molt obert, segons els mètodes europeus més moderns. Sempre amb un clima cooperatiu, mai competitiu.» «Jo sortia del Balmes –que era l'únic Institut que hi havia aleshores– i, de fet, hi havia uns senyors que eren els professors i uns desgraciats que érem el ramat d'alumnes. Vaig arribar a l'Escola i vaig trobar que els professors ens donaven conversa, que ens passejàvem pels passadissos i parlàvem amb ells, que ens tractaven al seu nivell.»

La relació mestre-alumne prenia noves formes: el professor esdevenia el company; el diàleg, el catalitzador del procés d'aprenentatge; l'activitat lliure i creadora de l'alumne, la font més rica en l'adquisició del coneixement. Així, la geografia es feia amb els peus, per mostrar sobre el terreny el fenomen geogràfic integrat dins de la història, l'economia o la literatura; les ciències naturals, a partir de l'observació de la natura i de l'experimentació al laboratori; les realitzacions, a partir del disseny imaginatiu de pintures o escultures que treballaven al taller; o la filosofia, a partir de la conversa.

L'Escola Nova era present en totes les exposicions teòriques i en totes les activitats. El pensament de Rousseau fins arribar a l'Institut homònim de Ginebra d'on sorgien les recerques pioneres sobre el coneixement i l'evolució de l'infant. L'educació sensorial de Montessori i els centres d'interès i el mètode de lectoescriptura de De-

croly. Les tesis sobre l'ensenyament a partir de l'experiència i de la democràcia educativa de Dewey. La impremta i la correspondència escolar de Freinet, introduïdes a l'Estat espanyol per Hermínio Almedros. La mesura objectiva del treball escolar ideada per Alexandre Galí... I un grapat més de propostes innovadores de diversos països europeus que es coneixien a partir dels viatges a l'estranger o de la vinguda dels seus protagonistes.

Coeducació i catalanitat eren altres atributs singulars d'aquesta modèlica institució. Com en el pla metodològic ho eren l'avaluació contínua o la supressió del llibre de text.

Formació permanent del professorat

Les iniciatives es multipliquen durant aquest període. Les dues més emblemàtiques de caràcter institucional, que passen a dependre de la Normal de la Generalitat, són els cursets de perfeccionament i les Escoles d'Estiu.

Els cursets de perfeccionament per a mestres en exercici consistien en estades de vint dies a Barcelona per rebre classes a la mateixa Escola Normal i al Seminari de Pedagogia de la Universitat. Els mestres escollits residien gratuïtament a la Residència d'Estudiants i rebien un subsidi de 140 pessetes per cobrir les despeses de viatge i la seva substitució a l'escola. Eren cobertes pels estudiants de la Normal, els quals s'anticipaven dos dies a la sortida dels mestres per tal d'informar-se de la dinàmica de l'escola i rebre les instruccions oportunes. En el curs 1932-33 es van beneficiar d'aquests cursos 64 mestres, triats entre 164 aspirants.

La nova edició de les Escoles d'Estiu –inaugurades durant la

Primera pàgina del programa de l'Escola d'Estiu de 1932

22 L'educació a la Segona República

Mancomunitat— prenen un nou impuls amb el compromís i la participació activa de les màximes institucions educatives de Catalunya i del moviment de mestres. Fruit d'aquesta implicació, a banda de nombrosos curssets, conferències i exposicions de materials de gran interès, cal destacar l'organització de les converses pedagògiques, les quals van suscitar un gran debat abans, durant i després d'aquestes trobades, en la mesura que es pretenia que les conclusions fossin incorporades a la política educativa de la Generalitat. Les converses es van centrar en aquestes qüestions: «Problemes que planteja l'ensenyament del llenguatge a Catalunya» (1932); «L'educació moral i cívica a les escoles de la República» (1933); «L'escola unificada: mitjans per a establir-la» (1934). La conversa sobre l'escola rural del 1936 es va haver de suspendre a causa de l'aixecament militar franquista del 18 de juliol. I a l'Escola del 1935 la conversa de la setmana final va ser substituïda per un curs monogràfic sobre el mètode Decroly.

El Magisteri Català, l'òrgan d'expressió de la Federació de Mestres Nacionals de Catalunya, valorava així aquesta activitat formativa: «L'eficàcia de l'Escola d'Estiu no deriva dels coneixements que en el seu curs puguin adquirir-hi els mestres que hi assisteixen, amb tot i ser interessant en aquest aspecte. El millor, potser, és l'ambient que s'hi respira. Les inquietuds que s'hi desvetllen, les amistats que s'hi

Sessió inaugural de l'Escola d'Estiu de 1932

lliguen, els intercanvis d'idees que es realitzen i l'optimisme que es comunica al mestre rural, víctima, sovint, de l'isolament.»

Amb aquest mateix objectiu sorgeixen altres trobades no institucionals on els mestres comparteixen inquietuds, intercanvien experiències o treballen al voltant d'una proposta pedagògica o metodològica concreta. En aquest sentit, cal citar els Batecs lleidatans, on els mestres es reunien el diumenge per parlar d'un tema, per organitzar una tertúlia o per donar a conèixer un nou material. D'aquí sortiria, més endavant, el moviment Freinet de la impremta a l'escola. Aquestes trobades es van anar estenent per diverses comarques. D'altra banda, tampoc no es pot oblidar la volada que prenen les edicions pedagògiques i la publicació de revistes pedagògiques com el *Butlletí dels Mestres* o la *Revista de Psicologia i Pedagogia*.

Aquestes iniciatives van quedar radicalment estroncades amb la desfeta de la República. Molts mestres, però, van continuar exercint la formació i l'autoformació permanent al front, a la presó i als camps de concentració. D'altres van emprendre el camí de l'exili. Un camí ple d'aventures i de coneixences, talment com el viatge a Ítaca.

L'autora recull tot el debat de l'escola unificada, les discussions i propostes que es van fer i que van tenir el seu punt culminant en la creació del CENU, el qual va ser l'organisme impulsor d'una experiència única, per bé que curta, en el camp de l'educació.

L'escola unificada a Catalunya: del debat a la realització

**Mariona
Ribalta
i Taltavull**
Historiadora

Les idees i els conceptes de l'escola unificada tan sols s'han aplicat una vegada al nostre país, encara que el debat ha estat viu des del començament del segle passat.

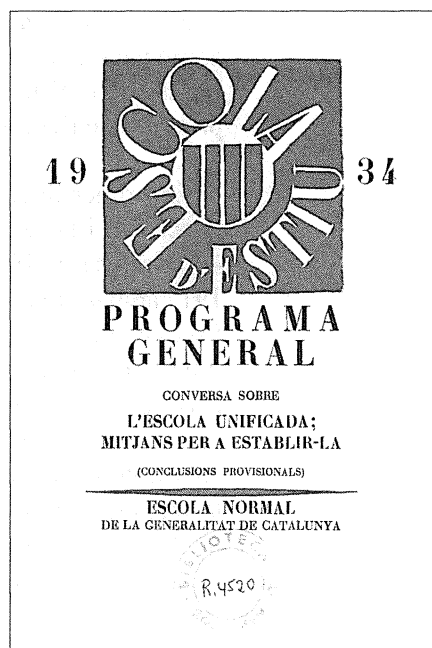
La seva aplicació implicava uns canvis en l'organització de l'aparell escolar de gran magnitud i per això no va ser fins després del 19 de juliol de 1936, quan a la societat catalana hi havia unes condicions socials i polítiques excepcionals, que l'escola unificada va poder ser generalitzada al nostre país a través del CENU.

Què vol dir escola unificada? El concepte va anar evolucionant i sovint es va utilitzar en d'altres sentits, però per la influència que va tenir a Catalunya i per la claredat de la seva expressió, vull reproduir la definició que es va fer en la ponència que va preparar la Conversa pedagògica de l'Escola d'Estiu de 1934:

«L'escola unificada és l'escola del poble; és l'escola per a tots els infants de la Nació.

L'escola unificada és una institució educativa, docent i de treball, que comprèn tots els graus de l'ensenyament des del parvulari fins a la universitat en una totalitat orgànica.»

A l'Estat espanyol, les primeres idees sobre les propostes, ja assajades en algun país europeu, de la unificació de l'ensenyament, estan lligades a la Institución Libre de Enseñanza. Des de la seva fundació l'any 1876, era considerat un principi ineludible evitar el trencament entre l'ensenyament primari i el secundari. Els institucionalistes Francisco Giner de los Ríos, Manuel B. Cossío, entre d'altres, molt crítics amb el sistema educatiu del XIX, van difondre àmpliament les idees de l'escola unificada. Els temes que van servir de base al debat estaven lligats tant a la consideració del professorat (la mateixa per a primària i secundària), al tractament de l'ensenyament mitjà com a element formatiu i vinculat a l'ensenyament primari, i sobretot al gir radical del concepte de l'ensenyament ...*extender la concepción educadora propia de la escuela de párvulos a la primera y a la segunda enseñanza y proyectarla a partir de ella, hasta la universidad misma.*¹

Programa de l'Escola d'Estiu. Tema General sobre l'Escola Unificada. 1934

Els deixebles socialistes de la Institución, especialment Lorenzo Luzuriaga, van ser els pedagogs que més van apostar per l'ensenyament estatal i, per tant, els millors defensors de l'escola única-unificada a tot l'Estat, plantejant els principis de gratuïtat, obligatorietat per a nens i nenes fins als catorze anys, graduació de tots els centres primaris, amb coeducació en aquest grau i sense diferències per raons econòmiques, religioses o polítiques. Totes aquestes idees van suscitar l'oposició dels sectors més conservadors de la societat espanyola i fins a la proclamació de la Segona República les idees de Luzuriaga no van començar a influir més àmpliament i sobretot a reflectir-se en el nou marc legal.

A Catalunya, sempre més sensible als moviments i a les idees pedagògiques més avançades, el concepte d'escola unificada va tenir poca fortuna entre els grups de mestres, especialment a causa del recel

1. Vegeu Manuel B. Cossío y la educación en España. Barcelona: 1969.

26 L'educació a la Segona República

que l'escola estatal despertava. Però així i tot, va ser des de dues administracions catalanes que per primera vegada es va assumir la possibilitat d'instaurar una única xarxa d'ensenyament amb els principis de l'escola unificada.

En primer lloc, cal tenir en compte l'actuació de l'Ajuntament de Barcelona i la seva voluntat explícita des de començaments de segle —concretada el 1908 amb el Pressupost extraordinari de Cultura, el 1917 amb la creació de la Comissió de Cultura i el 1922 amb el Patronat Escolar— de millorar l'escola a la ciutat. La possibilitat de gestionar des d'una administració local una escola religiosament neutra, gratuïta, coeducativa i obligatòria proposada per regidors com Layret, Bastardes, Corominas entre d'altres, es va frustrar el 1908 per la campanya contrària de la dreta i de l'Església més retrògrada, i la segona quan la magnífica gestió del Patronat Escolar, per aconseguir una escola pública amb una gran qualitat pedagògica i arquitectònica, també es veié aturada sobtadament per la dictadura franquista.

L'altra administració a la qual em referia, la Mancomunitat de Catalunya, també es va manifestar el 1914² «...favorable al caràcter orgànic de l'escola unificada, fet que queda ben palès en un primer avanç de pla d'estudis que trenca totalment amb l'estructura tradicional de signe neofeudal per adequar l'ensenyament a les necessitats de la societat industrialitzada de caràcter urbà» amb la proposta de centres amb classes de pàrvuls, tres graus d'ensenyament primari i un ensenyament secundari fins als quinze anys.

La publicació de Lorenzo Luzuriaga,³ va ser objecte d'uns interessants comentaris al *Butlletí dels Mestres*,⁴ revista del Consell de Pedagogia de la Mancomunitat de Catalunya. En primer lloc criticant la manca de referències a Catalunya «vist que com d'habitud el llibre citat dona la volta al món, replegant dades i documents, i s'oblida de veure què passa en aquest país, com si l'autor cregués que no hi pot haver res en aquestes terres fora de Madrid...», però

2. Citat a CARBONELL-MONÉS, *L'escola única-unificada*. Barcelona: Laia, 1978. p 109.

3. LUZURIAGA, Lorenzo. *La escuela unificada*. Madrid: Museo Pedagógico, 1922.

4. «L'escola unificada a Catalunya», dins *Butlletí dels Mestres*, núm. 25. Barcelona, 1923.

BUTLLETI DELS MESTRES

PUBLICACIÓ PERIÒDICA DEL DEPARTAMENT DE CULTURA DE
LA GENERALITAT DE CATALUNYA. — SURT CADA QUINZE DIES

Barcelona, 15 de setembre del 1936. - Núm. 152. - Any VIII. - Segona època

SUMARI: L'escola unificada. — PEDAGOGIA: Lectura i escriptura, I (Alexandre Gal). — L'ensenyament del català. Ortografia. Flexió verbal. Exercicis pràctics. — VIDA ESCOLAR: Un estudi escolar dels sistemes de comunicació (Antoni Tarrats Mayola). — Els mapes de relleu (Siate Vila). — Intercanvi escolar (Lluís G. Bastons Plana). — Enquestes del «Butlletí dels Mestres»: Assaigs del mètode de projectes. — Revisió: L'expansió del llibre escolar modern, per Char-

les H. Judd («The Elementary School Journal», Chicago). — NOTICIES BREVES: Generalitat de Catalunya (El Comitè de l'Escola Nova Unificada). — Institucions diverses (Curs de psuquicultura, La Festa d'Infants i Flora, Conferències, Comarques, Gusó). Altres terres de Llengua Catalana (Roselló, Palma de Majorca, València, Regions peninsulars, Madrid). Revinger. (Estats Units). «Butlletí dels Mestres». (Les enquestes obertes).

L'ESCOLA UNIFICADA

“Escola unificada” és una expressió reberta de significació. L'adjectiu unificada és pobre per tot el que ha de contenir i posar no arrodoneix el veritable esperit del que amb ell es vol expressar. Centenars d'anys d'injustícia i d'error són posats a judici rigorosíssim amb aquest mot. El privilegi, capaç de rebrotar sempre com la mala herba, capaç de prendre mil formes per a prevaler, és desencauat, posat de manifest i amb ell ho són l'egoisme secular, incurable, dels forts, dels poderosos i àdub dels savis; l'abandó, la incúria disfressats moltes vegades de caritat i de magnanimitat amb totes les seqüeles de misèria, d'abjecció de les classes postergades: heis aquí el que denuncia davant de la història i dels segles l'expressió “escola unificada”. I per contrastar amb aquest quadre depriment del passat, ofereix per a l'esdevenidor un horitzó de realitzacions les més esperançadores. A la base, un sistema social en el qual l'individu pugui desdoblarse totalment, plenament, les seves possibilitats de vida i d'activitat, sense que aquest desdoblament pugui representar mai per cap concepte minva o perjudici per als altres individus sinó al revés, element de millora, d'avenç i de benestar i gaudi per a cada un i per a la col·lectivitat. I en les branques de l'organització, l'escola unificada vol dir tots els camins oberts a totboom, tots els mitjans a l'abast de totboom, sense més limitació que la que dimana naturalment i inevitablement de la força de cadascú, de la capacitat vital, de la intel·ligència, de les característiques psíquiques de cadascú. Cadascú d'una manera natural i sense traves arbitràries, al seu lloc per a la seva funció o benefici del gran organismisme col·lectiu que és la humanitat entera.

Del punt de vista social i polític, que és també profundament i essencialment pedagògic, l'escola unificada, en residenciar l'obra pedagògica de tots els segles en tot allò que té d'injust, d'insuficient, d'inepte i de perturbador, sig-

Primera pàgina del
Butlletí dels
Mestres del 15 de
setembre de 1936

també explicant detalladament el pla de la Mancomunitat i, com a novetat, apostant per l'obligatorietat de l'ensenyament.

Amb la proclamació de la Segona República el panorama canvia radicalment. El debat passa d'estar en cercles minoritaris, els primers anys del segle, i clandestins, durant la Dictadura, a ser present no només entre grups de mestres, sinó també a les Corts de Madrid i al Parlament de Catalunya, durant les discussions de la Constitució i de l'Estatut.

És sabut que el tema de l'educació va ser l'estrella de la discussió de la Constitució el 1931. La prohibició dels ordes religiosos i el concepte de l'organització escolar, van marcar un debat encès entre

els grups parlamentaris. El posicionament estricte dels partits de la dreta recalitrant en contra dels principis republicans de laïcitat, gratuïtat..., i la voluntat d'obligatorietat i de dependència de l'Estat de tots els serveis de cultura van enfrontar les forces polítiques. Les propostes socialistes van ser la base de l'article 48 de la Constitució i, tot i les concessions que es van haver de fer especialment pel que fa a l'ensenyament dels ordes religiosos, l'escola unificada era un principi intocable:

El servicio de la cultura es atribución esencial del Estado y lo prestará mediante instituciones educativas enlazadas por el sistema de la escuela unificada.

La enseñanza primaria será gratuita y obligatoria.

La República legislará en el sentido de facilitar a los españoles económicamente necesitados el acceso a todos los grados de enseñanza, a fin de que no se halle condicionado más que por la aptitud y la vocación.

La enseñanza será laica, hará del trabajo el eje de su actividad metodológica y se inspirará en ideales de solidaridad humana. Se reconoce a las Iglesias el derecho, sujeto a inspección del Estado, de enseñar sus respectivas doctrinas a sus propios establecimientos.

Pel que fa a l'Estatut de 1932 aprovat com a definitiu, al marge de l'Estatut de Núria que atorgava a la Generalitat les competències exclusives en ensenyament, en el seu article 7è establí que:

«La Generalitat de Catalunya podrà crear i sostenir els centres d'ensenyament en tots els graus i ordres que cregui oportuns, sempre d'acord amb el que disposa l'article 50 de la Constitució, amb independència de les institucions docents i culturals de l'Estat i amb els recursos de la Hisenda de la Generalitat dotada per aquest Estatut.»

Aquesta legislació implicava, doncs, que l'ensenyament a Catalunya depenia de dos organismes diferents i això configurà dues escoles contraposades: per la llengua, per la procedència dels seus mestres, pels mètodes a emprar i per la concepció general de l'escola. Els traspassos mai no es van fer efectius i la implantació d'una escola

Infants al prat

catalana no es va ni poder plantejar. Les escoles primàries públiques més avançades van ser les que depenien de l'Ajuntament de Barcelona i l'escola estatal va continuar patint una situació molt precària. La Generalitat va actuar en el segon ensenyament amb la creació de tres Instituts-Escola i amb la creació de la important Escola Normal, peça bàsica per a la formació del magisteri.

Al començament d'aquest article he fet referència a l'Escola d'Estiu de 1934, la qual va dedicar la Conversa Pedagògica a «L'Escola Unificada: mitjans per a establir-la». El text provisional de les seves conclusions és una peça clau per entendre la importància que es donava a l'escola unificada i a la recerca d'un sistema per a la seva aplicació, atesa la impossibilitat que fins al moment s'havia posat de manifest.⁵

5. El text es pot consultar a *Escola d'Estiu (1914-1936)*. Edició facsímil dels programes i cròniques, amb motiu del I Congrés de moviments de renovació pedagògica. Barcelona, Diputació de Barcelona, 1983.

Cartell del CENU

La importància del text es pot veure tant en les propostes a mitjà i llarg termini, com per l'oportunitat de la seva discussió. Cal dir també que totes aquestes propostes elaborades per un grup de persones plurals ideològicament i professionalment i d'ampli prestigi, va servir com a base per al Pla d'ensenyament del Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU) aprovat el 27 de juliol del 1936, tan sols deu dies després de la rebel·lió militar contra la República.

La importància del debat sobre l'escola unificada va tenir el punt culminant amb la creació del CENU, que va ser l'organisme impulsor d'una experiència única en el camp de l'educació. Així el debat ideològic de l'escola unificada es va traduir en un Pla d'ensenyament que estableix els seus principis i que per a la seva aplicació va haver de superar a bastament les atribucions que la legislació republicana havia donat a Catalunya.

«La voluntat revolucionària del poble ha suprimit l'escola de tendència confessional. És l'hora d'una nova escola, inspirada en els principis racionalistes del treball i de la solidaritat humana. Cal estructurar aquesta escola nova unificada, que no solament substitueixi el règim escolar que acaba d'enderrocar el poble, sinó que creï una vida escolar inspirada en el sentiment universal de solidaritat i d'acord amb totes les inquietuds de la societat i a base de la supressió de tota mena de privilegis.»⁶

Així comença el Decret del CENU. La seva existència va ser curta i estroncada brutalment, però avui els nens i les nenes que hi van anar encara recorden la seva escola.

6. Decret de creació del CENU a *L'Escola nova unificada*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Consell de l'Escola nova unificada, 1936.

Breu recorregut pel panorama escolar a Catalunya, durant la Segona República, amb els diferents tipus d'escoles que existien i la política educativa de la Generalitat en les seves accions i realitzacions.

Escola i reforma educativa

Tot i la imatge que pugui donar una certa historiografia massa hagiogràfica, la República no ho tingué pas fàcil per transformar l'escola. La Generalitat republicana tenia davant seu dues realitats. Una de molt positiva: una nombrosa garba de mestres compromesos amb la transformació del país i de la societat a través de l'educació. Eren els mestres i les mestres que havien acomboiat l'esplèndid moviment de renovació pedagògica català des del començament del segle XX amb el suport d'entitats professionals i d'institucions com ara la Mancomunitat de Catalunya i alguns ajuntaments entre els quals destaca el de Barcelona. Aquest gruix de mestres renovadors donà suport decidit a la República. També existia un cert teixit d'escoles renovades públiques i privades que a la ciutat i al món rural maldaven per construir una escola activa i acollidora.

**Josep
González-
Agàpito**

Però a l'altra banda de la balança, el govern de la Generalitat s'enfrontava amb el fet que la major part de les escoles del país era una dura realitat ben diferent. La majoria de les escoles públiques, privades i religioses (ara formalment laiques) eren escoles ancorades en concepcions i procediments ben tradicionals de l'educació i amb una catalanitat gairebé nul·la. Per tant, la política educativa i l'obra de govern de la Generalitat republicana tenia com a principal repte fer de l'educació i de l'escola catalana els instruments eficients de la política

32 L'educació a la Segona República

de modernització, catalanització i democratització de la societat catalana.

Però, com és sabut, la Constitució de la República i el mutilat Estatut de 1932 deixava Catalunya sense el control de les escoles públiques, que restaven en mans de l'Estat. Si es volien fer escoles catalanes, calia que la Generalitat instaurés la seva pròpia xarxa i mai rebé —en època de pau— els recursos econòmics per fer-la. Davant d'aquesta situació, i a manca d'escoles pròpies, la Generalitat optà per prosseguir la política de «taca d'oli» ja empresa en temps de la Mancomunitat. Calia crear mitjans i recursos que dinamitzessin la renovació pedagògica i donessin suport als mestres i escoles compromesos amb l'escola activa. S'impulsaren, doncs, institucions modeliques per tal que fossin referències exemplaritzants per al magisteri i el professorat. Rosa Sensat denunciava, encertadament, el perill de reduir la reforma educativa republicana als aspectes més formals i reclamava aquests centres públics experimentals «per demostrar fins a quin punt certes tècniques són possibles a l'Escola Pública, influint sobre el personal docent i preparant-lo per portar-les a la pràctica amb un coneixement veritable d'elles».¹

Les escoles i els mètodes

El magisteri públic català, majoritàriament de faïçó centre-esquerra i republicana, i les seves escoles esdevingueren un dels principals instruments per a la transformació de la societat catalana i espanyola cap als valors democràtics i de justícia social que fonamentaven la República. Aquesta important i eficaç acció d'educació social i cívica del magisteri, dintre i fora de l'escola, serà el motiu pel qual, sota la dictadura franquista, el magisteri català fou víctima d'una cruel repressió física i professional.

L'educació activa, que seguia els postulats de Dewey, era vista com la manera d'adquirir, a través de l'experiència i la vivència, els nous valors cívics i democràtics republicans. Per aquest motiu despertem

1. SENSAT, Rosa. «Reflexions sobre el moment actual de la nostra escola pública», a *Revista de Psicologia i Pedagogia*. Barcelona, novembre de 1933, p. 406-415.

Grup de mestres de Lleida. Amb ulleres i llacet: Jaume Miret, el nom del qual té l'Escola d'Estiu de Lleida. Al costat: Josep Alcobé, el nom del qual té la mediateca de l'IME a Lleida. (Foto: Sebastià Gertrudix, d'Aula Libre)

tant d'interès els mètodes pedagògics actius de caire social en aquest esperançat període de construcció de l'escola pública que la República reclama. En aquest sentit, a Barcelona, en el Grup Escolar Ramon Llull es continuà aprofundint en el mètode Decroly, que implicava un plantejament d'autogovern dels escolars, com també ho feia l'Escola del Mar, organitzada com una petita república d'infants. El compromís social, també, es reflecteix amb l'interès pel mètode de Projectes portat a terme al Grup Pere Vila o l'experimentació del Pla Dalton.

Aquest nou caire que es volia per a l'escola va fer aflorar l'interès per les propostes pedagògiques de Célestin Freinet, el qual fou convidat a explicar la seva metodologia a l'Escola d'Estiu de 1933, on parlà d'«El cooperativisme al servei de l'escola». Els plantejaments d'aprenentatge solidari i cooperatiu freinetians havien calat profun-

34 L'educació a la Segona República

dament entre mestres rurals lleidatans i trobaren en l'inspector Herminio Almendros un decidit promotor. També les propostes de Freinet tingueren un ampli ressò a les escoles anarquistes. Davant de l'escola única republicana, vista com una estructura de domini, l'anarquisme impulsà escoles «lliures», és a dir, privades, amb els sacrificis econòmics que això comportava. El 1933, a Barcelona hi havia unes vuitanta escoles anarquistes que atendien uns 5.000 alumnes, la més bella mostra de les quals era l'Escola Natura. Els plantejaments educatius àcrates desbordaven el reformisme republicà i la Generalitat mirà de neutralitzar aquestes escoles.

L'Escola Blanquerna fou declarada escola experimental de la Generalitat i la seva tasca influí vivament en el context educatiu català. Creada, el 1924 com a mútua escolar pels pares i mares de l'Escola Montessori de la Mancomunitat, suprimida per la Dictadura, era dirigida per Alexandre Galí. Havia esdevingut un fogar de renovació educativa. Una notable mostra de la qualitat de l'experimentació pedagògica que s'hi portava a terme és la monografia de Galí *La mesura objectiva del treball escolar*, publicat el 1926,² la qual ençetà el conreu de la pedagogia experimental entre nosaltres.

L'Institut-Escola

En la línia de crear centres de referència, cal situar-hi la creació de l'Institut-Escola al Parc de la Ciutadella a Barcelona, el qual significà un canvi qualitatiu en els plantejaments i la metodologia de l'educació secundària. Nascut amb la voluntat d'establir una continuïtat entre els ensenyaments primari i secundari, fou un àmbit de rigor i experimentació on preparar pedagògicament, a través de la pràctica docent, el nou professorat de secundària. Sota la direcció del doctor Josep Estalella, que tenia la seva mà dreta en Angeleta Ferrer, el centre dedicà especial atenció a l'educació integral del seu alumnat i fomentà el desenvolupament de la intel·ligència al mateix temps que el caràcter i el sentiment. Objectiu sintetitzat en la coneguda frase d'Estalella: «M'he proposat fer homes bons; si a més els faig forts millor, i si a més em surten savis millor encara.» La notabilíssima

2. Publicat a Barcelona per Mentora. Hi ha una edició moderna dins la col·lecció «Textos pedagògics» publicat a Vic: Eumo, 1984.

qualitat pedagògica de l'Institut-Escola és encara més destacable si tenim en compte que poca cosa es va poder fer en el període republicà per una autèntica democratització de l'ensenyament secundari. Iniciatives en aquest sentit com l'Institut d'Acció Social Universitària i Escolar de Catalunya, dirigida per Antoni M. Sbert, quedaren paralitzades per la guerra.

Es crearen dos instituts-escola més a Barcelona: l'Ausiàs Marc i el Pi Margall, amb els mateixos objectius que el de la Ciutadella.³

El Seminari de Pedagogia

El Seminari de Pedagogia, impulsat el 1930 per Joaquim Xirau a la Universitat de Barcelo-

na, va ser concebut com l'ens dinamitzador de l'educació catalana que proporcionés la fonamentació teòrica i experimental. També havia d'impulsar l'educació catalana amb una orientació molt diferent de la que tingué el Consell de Pedagogia de la Mancomunitat, governada per la Lliga, el partit de la dreta nacionalista i del qual Alexandre Galí fou l'ànima. El socialista i nacionalista Xirau elaborà una política adreçada a transformar el professorat per tal que esdevingués un motor de canvi social d'acord amb els valors democràtics i progressistes republicans. La formació inicial del professorat era una de les prioritats d'aquesta política i a ella s'adreçà l'Escola Normal de la Generalitat per a la formació dels mestres. Al costat d'aquesta formació inicial calia assegurar el reciclatge i la formació contínua del professorat en exercici

Infant de l'Institut Escola fent treball manual

3. Sobre l'Institut-Escola, vegeu DOMÈNECH, Salvador. *L'Institut-Escola de la Generalitat i el doctor Estalella*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.

36 L'educació a la Segona República

i així es recuperà i potencià l'Escola d'Estiu. D'aquestes accions, n'hem vist un detallat report a les pàgines anteriors i acabem d'esmentar l'Institut-Escola.

Des del Seminari de Pedagogia i, també, amb la creació de la secció de Pedagogia a la Facultat de Filosofia i Lletres, es va fer un esforç important per fer sortir el moviment de renovació pedagògica català del seu metodologisme. Es mantenien, tanmateix, qüestions fonamentals i se'l dotava de compromís social i d'un profund humanisme. La col·laboració d'Emili Mira, director de l'Institut Psicotècnic de la Generalitat, fou d'una gran transcendència per dotar el moviment renovador d'una rigorosa fonamentació psicopedagògica. Mira maldà per il·luminar els principals problemes que encarava l'educació republicana a Catalunya. Només cal veure la seva atenció a l'educació moral i cívica.

Les revistes: mitjans de formació i comunicació

L'educació activa visqué durant els anys de la Segona República una època de gran desenvolupament que no havia de tenir parió a Catalunya fins a la meitat dels anys seixanta del segle XX. A aquesta expansió hi contribuïren, evidentment, els plantejaments reformistes i socials de la República, però hi fou determinant l'influx aconseguit per les institucions i les publicacions i que comportà una notable implantació de la nova pedagogia.

La creació d'una unitat de recerca i docència pedagògica a la Universitat de Barcelona, com acabem de veure, s'adreçava a posar remei al que Alexandre Galí qualifica de «falla innegable» que tenia la pedagogia catalana: «que el nostre esforç s'hagués exhaurit en la pràctica i no hagués tingut prou alè per convertir en doctrina les pròpies realitzacions o teoritzar-hi al damunt». Una eina decisiva per difondre els esforços realitzats en aquesta direcció fou la *Revista de Psicologia i Pedagogia*, sens dubte una publicació de gran rigor i alçada científica que publicaven conjuntament l'Institut Psicotècnic i el Seminari de Pedagogia de la Universitat, que sortí des de 1933 fins a 1937, en plena guerra civil, i fou un important òrgan de difusió i formació.⁴

4. Sobre la tasca de Joaquim Xirau i Emili Mira vegeu: VILANOU, C. i altres. *Joaquim Xirau filòsof i pedagog*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1996.

L'altre mitjà de difusió de les propostes renovadores fou el *Butlletí dels Mestres*, que es distribuïa gratuïtament. Recuperada la seva publicació, estroncada per la Dictadura, es convertí en un suport utilíssim per a l'intercanvi d'experiències escolars i didàctiques i un medi d'informació. Tampoc no podem oblidar l'influx que exercí *La Revista de Pedagogia*, editada a Madrid, on nombrosos educadors i educadores catalans publicaren articles o redactaren llibres per a la seva editorial.

El CENU i l'educació infantil

Com ja s'ha pogut llegir en pàgines anteriors, el Consell de l'Escola Nova Unificada, a cavall de la revolució que vivia Catalunya els anys de la guerra, reorganitzà profundament l'educació. En el breu espai d'aquest recorregut per les principals institucions de la Generalitat republicana deixeu-me assenyalar, dins el programa d'escoles bressol del CENU, el Centre de Puericultura, dirigit per Dolors Canals, el qual fou capaç de concebre una escola bressol capaç de donar resposta a les importants transformacions socials que s'operaven i a les necessitats de la guerra. Es crearen dos centres pilot definits com a «institucions actives, dedicades a una conjunció sanitària-educativa-social-investigadora» amb tota una nova concepció en l'educació dels nadons que despertà l'interès internacional.⁵

He intentat fins aquí fer un breu recorregut per algunes de les accions i realitzacions de la Catalunya republicana. Caldria completar-lo amb la tasca portada a terme per entitats cíviques i per l'esforç editorial per comprendre els anhels i obres d'aquests mestres que volgueren, amb la República, assolir una societat més justa i democràtica.

VILANOÚ, C. i altres. *Emili Mira. Els orígens de la psicopedagogia a Catalunya*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1998

5. Vegeu l'entrevista a Dolors Canals publicada a *Perspectiva Escolar*, núm. 34, abril de 1979, p. 8-13.

Les autoritats franquistes van prendre mesures dràstiques contra els mestres de la República els quals acusaven d'enverinar la consciència dels infants contra la tradició catòlica i espanyola. L'autor explica les diferents maneres de depuració i càstig que van patir bona part dels mestres de la República, tant l'exili exterior com l'exili interior.

L'empobriment del país: l'exili del magisteri republicà

Salomó

Marquès

Professor d'Història de l'Educació. Universitat de Girona

Des d'un primer moment, les autoritats franquistes varen acusar el magisteri públic republicà de ser el responsable directe de tots els mals de la República i d'enverinar la consciència dels infants amb ensenyaments contraris a la tradició catòlica i espanyola; els acusaven d'inculcar valors que res tenien a veure amb la tradició pedagògica espanyola. Per això consideraven necessari un trencament total amb el model educatiu de la República. Calia bandejar l'obra escolar promoguda pels governs de l'Estat, especialment durant el bienni progressista, i la de la Generalitat. Era imprescindible assegurar un nou magisteri per a la nova Espanya que estava naixent fruit de la victòria militar dels rebel·lats contra la República. Calia anorrear el model escolar fonamentat en una escola gratuïta, obligatòria, única, mixta, laica, activa i catalana.

Aquesta decidida acció contra els mestres de la República s'anuncia des del primer moment per part de les autoritats franquistes, les quals demanaran públicament una depuració a fons, la qual es portarà a terme de diferents maneres. Ben segur que l'exili exterior i l'exili interior d'una bona part del magisteri amb la depuració i el càstig seran dues de les accions que més varen marcar la nova realitat escolar en els primers anys de la dictadura. No hem d'oblidar, però, altres

Dibuixos fets pels infants del Grup Escolar Milà i Fontanals el mateix dia que es va bombardejar Barcelona (10 de març de 1937)

accions de pressió sobre el magisteri com, per exemple, les Jornades de Formació que durant dues setmanes es varen celebrar a les quatre capitals catalanes amb la finalitat de «rentar el cervell» del magisteri i inculcar-li els nous valors de l'Espanya catòlica; o els criteris de selecció dels nous mestres establerts amb criteris descaradament polítics i no pas professionals, etc.

1. L'exili exterior

Més del 10 % dels mestres, homes i dones, que treballaven a Catalunya durant els anys republicans se n'aniran a l'exili a causa de la victòria dels rebels contra el govern republicà legalment constituït. El fet que Catalunya sigui un país de frontera facilitarà que moltes persones, també mestres, entrin a França fugint de l'exèrcit franquista, el qual el gener del 1939 avançava sense aturador per terres catalanes. Se'n van per por, per desconfiança, per seguretat personal... Se'n van esperant que la situació s'aclareixi aviat. Alguns mestres se n'aniran sols; d'altres entraran a França acompanyant colònies d'infants i nens refugiats; d'altres entraran formant part de l'exèrcit popular republicà, etc. Deixaran el Principat pels passos de Portbou, la Jonquera, coll d'Ares, coll de Banyuls, Puigcerdà..., tots els camins eren bons per sortir en un hivern especialment dur.

Els homes i les dones que fugen formen part del grup dels cap-

davanters pedagògics que havien treballat activament per portar l'escola de Catalunya al primer rengle de la renovació pedagògica. Es tracta de mestres, joves i grans, que durant els anys de la República en pau i en guerra, i en alguns casos ja abans, han practicat a les seves escoles les diferents metodologies que coneixien del moviment de l'Escola Activa. Més d'un 10 % dels que se'n van són germans, com per exemple els Artola i els Bargés de les comarques gironines o els Vigatà de Lleida, etc. Un altre 10 % són matrimonis.

Alguns d'aquests mestres, especialment a les comarques lleidatanes, han practicat la Tècnica Freinet a força pobles rurals i han intercanviat les seves revistes amb altres escoles de Catalunya i de la resta de l'Estat. Hi ha mestres que aplicaven les propostes de Montessori, de Decroly, etc.; i d'altres que no seguien expressament una metodologia concreta, sinó que agafaven el que consideraven millor de cada una d'aquestes propostes. N'hi ha que han treballat a les escoles del Patronat Escolar de Barcelona; que han participat a les Escoles d'Estiu celebrades a la capital del Principat per aprendre noves metodologies, intercanviar experiències, debatre temes d'interès general per a l'escola de Catalunya; alguns han publicat articles a les revistes professionals on expliquen les seves experiències escolars o debaten sobre la figura del mestre i de l'escola; d'altres han treballat activament en les colònies escolars, etc. Es tracta d'homes i dones, mestres, que volien una escola que formés ciutadans i que eduqués a partir de l'observació i de l'experimentació, on l'infant era el centre. Mestres que consideraven que a través de l'escola i de l'educació es podia bastir un país modern, culte i democràtic i fer-lo més just i solidari.

D'aquests mestres exiliats, n'hi havia que havien tingut càrrecs en l'administració educativa republicana: alguns havien estat inspectors, d'altres directors comissaris de les escoles normals els anys de guerra i tres varen ser directors generals de primer ensenyament.

També sortiran cap a l'exili altres mestres que no treballaven a l'escola pública: mestres racionalistes que exercien en escoles creades per ateneus populars, etc.; igualment alguns mestres d'escoles privades de marcat caràcter renovador i catalanista. Era un col·lectiu plural.

Parlant de renovació pedagògica, hem de tenir present la influència

que van tenir entre l'alumnat de magisteri alguns dels professors de les escoles normals de l'Estat establertes a les quatre capitals provincials, com també la Normal de la Generalitat creada el 1931 a Barcelona. El bon saber fer professional d'aquest professorat, així com el seu testimoniatge personal humà i polític afavorirà que força dels futurs mestres segueixin la seva opció professional i política. Jesús Sanz, Pepita Uriz i Cassià Costal són alguns d'aquests noms.

També se n'anaren mestres que militaven en els diferents partits polítics. Alguns eren parlamentaris, especialment d'ERC. N'hi havia que eren alcaldes o regidors dels ajuntaments republicans per part de partits polítics democràtics. D'altres, una vegada esclatada la revolució, formaren part del Comitè de Milícies Antifeixistes. Hi havia militants del PSUC, també del Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM), d'Acció Catalana (AC), etc. I anarquistes. I això tant en temps de la República en pau com en els anys de guerra. Només cal recordar que en el Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU) format el juliol del 1936 hi havia quatre membres per part de la UGT i quatre per part de la CNT. Alguns dels mestres, pocs, exerciran de comissaris polítics al front i d'altres treballaran de milicians de la cultura alfabetitzant els soldats, adoctrinant-los políticament i tenint cura de les biblioteques del front.

També aniran cap a l'exili mestres que «només» eren republicans i catalanistes. Tenien por i preferiren passar a l'altra banda del Pirineus

42 L'educació a la Segona República

i veure-les venir. Sortosos els que eren a Catalunya i que varen poder passar a França per una frontera que tenien relativament a prop! Catalunya, país de frontera, va afavorir que força mestres poguessin passar a França i no caure en mans dels franquistes. Més difícil ho varen tenir els que vivien a les Illes o a d'altres zones de la península, allunyades de la frontera.

Tot aquest col·lectiu, amb la seva pluralitat pedagògica i política, va treballar activament durant els anys republicans a favor d'una escola pública, catalana, laica, unificada, mixta. Una escola concebuda com l'eina indispensable per transformar la societat i fer-la més justa, més democràtica, més participativa..., fonamentada en valors de tolerància, respecte... Si es volia un país modern, democràtic, just, sense les desigualtats enormes que hi havia durant la monarquia alfonsina, calia invertir en educació i molt!

L'anada a l'exili de tots aquest mestres va representar un enorme empobriment intel·lectual per a les escoles del nostre país; el col·lectiu del magisteri havia quedat decapitat perquè se'n va anar la flor i nata del col·lectiu. Els que quedaren hagueren d'exercir en una situació de repressió tan dura que poca cosa pogueren fer els primers anys.

Camp de refugiats a Argeles

De totes maneres, aquest empobriment de l'escola a Catalunya –i a la resta de l'Estat– tingué una contrapartida positiva per als països que varen acollir aquests mestres exiliats (Mèxic, Veneçuela, Cuba, Xile...). A la seva nova pàtria força crearen escoles i continuaren treballant en el món escolar i aplicant aquelles metodologies que amb convenciment i entusiasme havien experimentat durant l'època republicana. Noms com els de Patricio Redondo, José de Tapia, Ramon Costa Jou, etc., a Mèxic són referent emblemàtics d'aquesta renovació que el magisteri de Catalunya va difondre per altres països mentre a casa nostra es reclusava al segle XIX! La mestra Estrella Cortichs ho manifesta clarament: *Para mi, la aportación fundamental de los españoles en México fue el ansia del trabajo serio, de honradez, de formalidad, creo que fue un ejemplo y gracias a esto, los españoles nos pudimos defender aquí. En la esfera intelectual vinieron muchos de una gran talla que, lógicamente, se tenían que notar aquí donde hacían falta en muchas ramas, además éstos formaron a otros en sus teorías, en su manera de trabajar y no es fácil que esto se pierda.*¹

Certament que va ser a Mèxic on es desplegarà amb més intensitat aquesta acció reformadora del magisteri exiliat. Però no va ser l'únic país. A Veneçuela destacarà l'acció del matrimoni Bartomeu Oliver i Dolors Jornada; de Joan Campà Claverol; de Ramon Torroja i Valls; de Joan Gols i Mercè Cavagliana, tots a Caracas, o del matrimoni Barrull-Zavala a Maracaibo. I a Xile l'obra d'Alexandre Tarragó, fundador a Santiago de Xile del The Kent School que encara funciona avui dirigit per la seva filla.

2. Exili interior

Hem parlat de l'exili exterior. També cal parlar d'un exili interior. Les Comissions Depuradores establertes a les capitals provincials començaren a actuar ben aviat seguint el criteri que ja aplicaven les autoritats franquistes en els territoris ocupats. Les dades que ens

1. Enriqueta TUÑÓN, «Tres maestros catalanes, tres voces, tres experiencias educativas en España y en México. 1930-1980», dins Claudio LOZANO (ed.). 1939. *El exilio pedagógico*. Barcelona: PPU, 1999, p. 105.

44 L'educació a la Segona República

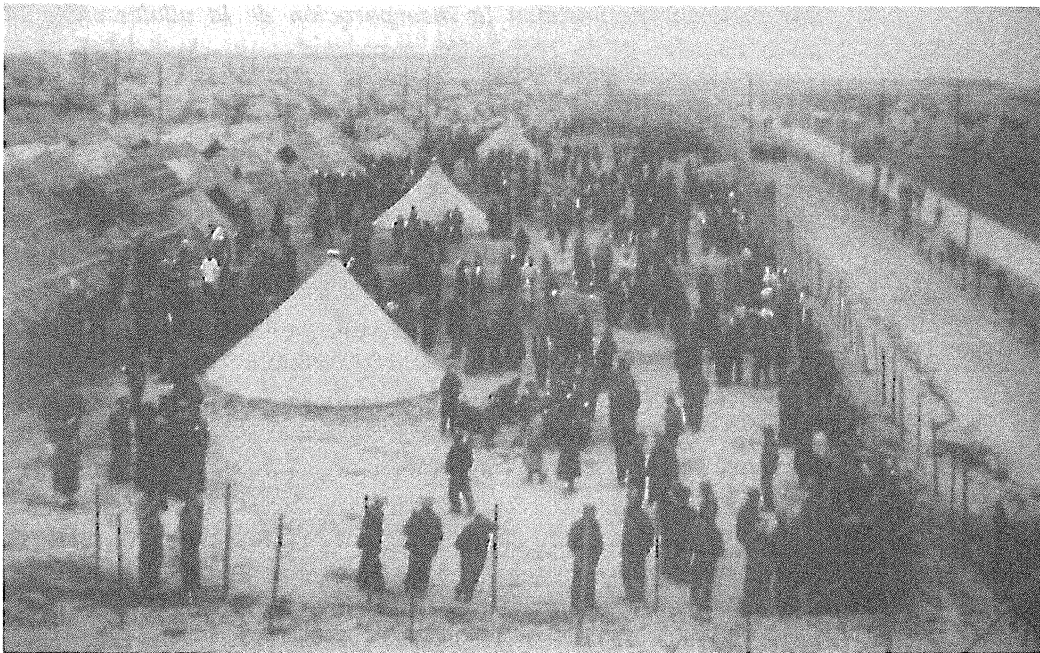
ofereix Francisco Morente² sobre la depuració del magisteri a Catalunya són prou eloqüents. A la província de Barcelona serà castigat un 31,79 % del magisteri públic; a la de Girona un 28,22 %, a la de Lleida el 23,27 % i a la de Tarragona el 22,02 %. Una quarta part del magisteri que queda serà castigat; i un percentatge alt d'aquest càstig consistirà en la separació o la inhabilitació absoluta per exercir el magisteri.

Ja podem imaginar-nos quin col·lectiu queda: resignat, obedient, poruc. Serà una viva imatge del que passa a la societat que s'estava bastint a base de por, delació, persecució, empresonaments, actuacions violentes dels falangistes... La misèria moral i material del primer franquisme va ser molt notable i incidí profundament en el magisteri, que callà i es resignà a esperar temps millors.

Durant els primers anys franquistes, a més, es produirà un altre fet: el de mestres que, castigats lluny de casa seva, vivint en una situació material de pobresa, acabaran per deixar la seva professió. Hi haurà un lent degoteig d'abandonament de la professió per part d'algunes persones que no podran aguantar la pressió social del nou règim. En alguns casos deixaran la professió; en d'altres, a més, se n'aniran del país.

La depuració no afectarà només les persones; també es depuraran les biblioteques escolars, les quals hagueren d'arraconar els llibres catalans i els dels autors representatius de tota la renovació pedagògica europea. Els autors de tot el moviment de l'Escola Activa varen desaparèixer de les biblioteques. Per què emmirallar-nos amb autors com Montessori, Decroly... quan a Espanya teníem el bo i millor de la pedagogia perenne, aquella que no passa mai? En aquest sentit és molt il·lustratiu aquest text de la llei d'ensenyament primari del 1945: ... *la humaníssima actuación de nuestro Quintiliano, [...] las ideas pedagógicas isidorianas y la práctica de nuestra escuelas monásticas, [...] Lulio con su pedagogía misionera, [...] el eximio nebrisense con su interpretación cristiana de la pedagogía clásica, [...] Vi-ves, el gran creador de la psicología pedagógica, [...] nuestro*

2. Francisco MORENTE VALERO. «La depuración franquista del magisterio público. Un estado de la cuestión», dins *Hispania*, LXI/2, núm. 208 (2001), p. 661-688.

Camp de refugiats a Argeles

*Ponce de León, San José de Calasanz, verdadero fundador del filantropismo, [...] don Andrés Manjón, caballero en una asquilla por los parajes granadinos, etc.*³ De l'estranger provenien les propostes liberals, democràtiques que el país no necessitava per a res.

També ho és aquest text sobre el mal que va fer la República: *La etapa republicana de mil novecientos treinta y uno llevó a la escuela una radical subversión de valores. La legislación de este periodo puso su mayor empeño en arrancar de cuajo el sentido cristiano de la educación, y la Escuela sufrió una etapa de influencias materialistas y desnacionalizantes que la convirtieron en campo de experimentación para la más torpe política, negadora del ser íntimo de nuestra conciencia histórica. La imagen de Cristo fue prohibida en las aulas, en tanto que las propagan-*

3. Preàmbul, *Ley de 17 de julio de 1945 sobre Educación Primaria*.

*das sectarias preparaban la incorporación de la adolescencia al torvo empeño de la revolución marxista.*⁴

La promulgació de la Llei del 1945 i l'establiment de l'escola nacionalcatòlica trencarà amb tot el model educatiu republicà: l'escola deixarà de mirar a Europa per tancar-se en la tradició catòlica espanyola: hi ha un trencament rigorós i per força amb el model republicà. Ni escola coeducativa, ni escola catalana i en català, ni escola única, ni escola activa i, encara menys, escola laica! L'ensenyament es tornarà autoritari, passiu, centrat en el mestre que imposarà, de grat o per força, uns nous continguts espanyolistes, etc.

3. Una lenta recuperació

De tota manera tenim constància de la voluntat de resistència, per part de petits grups, a aquest nou model escolar autoritari i dictatorial. A Barcelona, on l'anonimat és més fàcil de mantenir i la possibilitat de passar desapercebut és més factible que no pas en les poblacions petites, grup minoritaris amb tenacitat i gosadia continuaran mantenint l'esperit de l'escola republicana des del mateix moment de la dictadura.

Heus ací alguns dels noms més emblemàtics d'aquesta voluntat de continuar amb un ensenyament actiu, modern. El mateix 1939, l'escola Isabel de Villena, creada de nou, i l'Institut Tècnic Eulàlia, que ja funcionava durant la República. Durant la dècada dels quaranta les escoles Virtèlia, Nausica i Betània ampliaran la petita escaleta a favor d'una escola renovadora en un clima de repressió. Un fet excepcional i únic a l'Estat espanyol serà el manteniment de les escoles municipals de l'Ajuntament de Barcelona. A la dècada del cinquanta apareixeran noves escoles: Laietània, Sant Gregori, Talitha, Costa i Llobera. D'altra banda cal recordar que Artur Martorell serà el director de l'Institut Municipal d'Educació a Barcelona, l'únic institut d'aquesta índole que existia a l'Estat espanyol. Ja a la dècada del seixanta es crearan l'escola Decroly, Ton i Guida, etc.

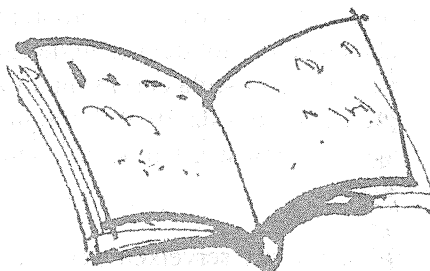
Pel que fa als mestres exiliats que tornen, lentament, no tots s'incorporaran al magisteri. Els que ho fan tindran un paper destacat

4. *Ídem.*

a finals del franquisme quan el català es va incorporant a l'escola. Molts dels mestres exiliats tenien el títol de mestre de català i aquest fet els permetrà de donar classes a l'escola ensenyant a l'alumnat una llengua que havia estat bandejada des de 1939. En alguns casos ensenyaran la nostra llengua a l'alumnat i, també, als seus companys, molts dels quals no el sabien.

Tots aquests noms i d'altres ens serveixen per explicar aquella voluntat de resistència a un model escolar autoritari, fruit d'una dictadura, que ben poc té a veure amb el model que havia implantat la República i que va ser una experiència de curta durada, però ben intensa, tant en els anys de pau com en els de guerra. Es tracta, però, d'experiències minoritàries. La realitat de l'escola pública, que estava abandonada per part de les autoritats, era més aviat migrada i força desprestigiada.

Considero que el tomb a favor d'una escola renovada es produeix amb la creació de Rosa Sensat el 1965 i la celebració, de nou, de les Escoles d'Estiu, primer a Barcelona i, ben aviat, a d'altres indrets de Catalunya. El 1971 se celebrarà a Girona, des d'on escric, la primera Escola d'Estiu gràcies a la iniciativa de quatre dones mestres de l'escola pública que treballaran a favor d'una escola pública, catalana, de qualitat, activa..., és a dir, reprenent el model del que va ser l'escola republicana.

Bibliografia complementària*

*Biblioteca
Rosa Sensat*

Articles publicats a la revista *Perspectiva Escolar*

- «1932. Escola Nova. Marc històric i recull de textos» [monogràfic]. A: *Perspectiva Escolar*, núm. 68 (octubre 1982), p. 2-45
- CARBONELL, Jaume. «L'Escola Normal de la Generalitat». A: *Perspectiva Escolar*, núm. 0 (desembre 1974), p. 2-4
- DOMÈNECH, Salvador. «L'Escola del Mar de la Barceloneta i Pere Vergés». A: *Perspectiva Escolar*, núm. 214 (abril 1997), p. 67-71
- «El cinquentenari de l'Institut-Escola de la Generalitat (1932-1939)» [monogràfic]. A: *Perspectiva Escolar*, núm. 63 (març 1982), p. 2-63
- LÓPEZ, José Antonio. «Els perfils de mestres d'educació bàsica que hem tingut des de la Segona República». A: *Perspectiva Escolar*, núm. 271 (gener 2003), p. 2-10
- MONÉS I PUJOL, Jordi. «Models d'escola pública durant la República». A: *Perspectiva Escolar*, núm. 13 (març 1977), p. 2-7

Nota:

* Selecció de documents que podeu trobar a la biblioteca de Rosa Sensat.

La biblioteca Rosa Sensat disposa d'un fons històric que recull llibres, revistes i altres documents del primer terç de segle a Catalunya i de la Segona República. Podeu consultar aquest fons a la mateixa biblioteca i a través del catàleg informatitzat a la següent adreça: <http://www.rosasensat.org/marco.htm>

- «Referent l'escola... 1931-1938, textos legals i documents». A: *Perspectiva Escolar*, núm. 8-9 (juliol-setembre 1976), p.3-65
- RIBALTA, Mariona. «Un segle d'escola a Barcelona: acció municipal i popular 1900-2003». A: *Perspectiva Escolar*, núm. 280 (desembre 2003), p. 52-55

Llibres i DVD

- A l'avantguarda de l'educació: experiències pedagògiques 1900-1938*. [Barcelona: E.T.S.I.I.B.], 1972
- CARBONELL I FITA, Pere. *Formant mestres per a la democràcia: influència de l'Escola Normal de la Generalitat en el comportament humà i professional dels seus antics alumnes*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003 (Biblioteca Serra d'Or; 298)
- CARBONELL I SEBARROJA, Jaume. *L'Escola Normal de la Generalitat: 1931-1939*. Barcelona: Edicions 62, DL 1993 (Cultura catalana contemporània; 7)
- CARBONELL I SEBARROJA, Jaume; MONÉS, Jordi. *L'escola única-unificada*. Barcelona: Laia, 1978 (Les Eines. Assaig; 33)
- CORTADA ANDREU, Esther. *Escuela mixta y coeducación en Cataluña durante la II República*. Madrid: Instituto de la Mujer. Ministerio de Asuntos Sociales, 1988
- DOMÈNECH I DOMÈNECH, Salvador. *L'Institut-Escola de la Generalitat i el Doctor Estalella*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998 (Biblioteca Abat Oliba; 197)
- L'educació a Catalunya*. Barcelona: Lunwerg, 2005
- Emili Mira: els orígens de la psicopedagogia a Catalunya*. Conrad Vilanou (coord.). Barcelona: Facultat de Pedagogia, 1998
- Escola d'Estiu (1914-1936): edició facsimil dels programes i cròniques*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1983
- Facsimil, Barcelona 1914-1936*. Editat amb motiu del I Congrés de Moviments de Renovació Pedagògica
- FONTQUERNI, Enriqueta; RIBALTA, Mariona. *L'ensenyament a Catalunya durant la Guerra Civil*. Barcelona: Barcanova, 1982 (Educatadors, idees, institucions)
- Francesc Ferrer i Guàrdia, una vida per la llibertat* [Enregistrament de vídeo]. Producció, Metròpoli; guió i realitzador, Agustí Corominas i Casals. Barcelona: Ajuntament, Institut d'Educació; [Sant Joan Despí]: Televisió de Catalunya, 2003
- GALÍ, Alexandre. *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya: 1900 a 1936*. Barcelona: Fundació Alexandre Galí, 1978-1986. 23 volums

- GONZÁLEZ-AGÀPITO, Josep. *Bibliografía de la renovación pedagógica i el seu context (1900-1939)*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1978
- JORNADES D'HISTÒRIA DE L'EDUCACIÓ ALS PAÏSOS CATALANS (2es: 1978: Ciutat de Mallorca). *Comunicacions de les II Jornades d'Història de l'Educació en els Països Catalans*. Palma de Mallorca: Departament de Pedagogia. Facultat de Filosofia i Lletres, 1978
- LOZANO SEIJAS, Claudio. *La educación republicana: 1931-1939*. Barcelona: Universidad de Barcelona. Facultad de Filosofía y Ciencias de la Educación. Dep. de Pedagogía Comparada e Historia de la Educación, 1980
- LUZURIAGA, Lorenzo. *La escuela nueva pública*. Buenos Aires; Madrid: Losada, 2002 (Pedagogía)
- MARQUÈS I SUREDA, Salomó. *L'exili dels mestres (1939-1975)*. Girona: La Universitat. Facultat de Ciències del'Educació: Llibres del Segle, 1995
- Els mestres catalans, de la guerra a l'exili* [Recurs electrònic]. Director, realitzador i guió: Agustí Corominas; productora: Rosa Murtra. Barcelona: Metròpoli Vídeo-Films: Televisió de Catalunya, 2005. 1 disc òptic
- MILLÁN SÁNCHEZ, Fernando. *La revolución laica de la Institución Libre de Enseñanza en la escuela de la República*. Valencia: Fernando Torres, 1983 (Ciencias sociales; 70)
- MINISTRAL MASIÀ, Jaume. *Nosaltres, els mestres*. Barcelona: Pòrtic, 1980 (Pòrtic 71; 20)
- MOLERO PINTADO, Antonio. *La reforma educativa de la Segunda República Española: primer bienio*. Madrid: Santillana, 1977 (Aula XXI; 15)
- MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, Jordi. *Formació professional i desenvolupament econòmic i social català (1714-1939)*. Barcelona: Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana, 2005
- MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, Jordi. *El pensament escolar i la renovació pedagògica a Catalunya (1833-1938)*. Barcelona: La Magrana, 1977 (Els orígens; 1)
- NAVARRO SANDALINAS, Ramón. *L'educació a Catalunya durant la Generalitat, 1931-1939*. Barcelona: Edicions 62, 1979 (Llibres a l'abast; 145)
- PÉREZ GALÁN, Mariano. *La enseñanza en la Segunda República Española*. Madrid: Cuadernos para el Diálogo, 1975 (ITS: Cuadernos para el Diálogo)
- RUÍZ RODRIGO, Cándido. *Política y educación en la II República: Valencia 1931-1936*. Valencia: Universitat de València. Departamento de Educación Comparada e Historia de la Educación, 1993 (Cuadernos del Departamento de Educación Comparada e Historia de la Educación. Serie minor; 22)
- SAFÓN, Ramón. *La educación en la España revolucionaria: 1936-1939*. Madrid: La Piqueta, 1978
- SALADRIGAS, Robert. *L'Escola del Mar i la renovació pedagògica a Catalunya: converses amb Pere Vergés*. Barcelona: Edicions 62, 1988 (Cultura catalana contemporània; 3)

- Un segle d'escola a Barcelona: acció municipal i popular, 1900-2003.*
Barcelona: Institut d'Educació de l'Ajuntament de Barcelona: Octaedro, 2003
- Catàleg de l'exposició organitzada per l'Institut Municipal d'Educació i el Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona*
- SOLÀ I GUSSINYER, Pere. *Las escuelas racionalistas en Catalunya: 1909-1939.* Barcelona: Tusquets Editor, 1976 (Serie Los Libertarios. 3; 11)
- Tradicció i renovació pedagògica, 1898-1939: història de l'educació. Catalunya, Illes Balears, País Valencià.* Josep González-Agàpito... [et al.]. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans: Abadia de Montserrat, 2002 (Biblioteca Abat Oliba; 233)
- Treinta retratos de maestras: de la segunda república hasta nuestros días.* Prólogo: Josefina Aldecoa; introducción: Consuelo Flecha; epílogo: María-Milagros Rivera Garretas. Madrid: Cisspraxis, 2005
- VENTALLÓ, Joaquim. *Les escoles populars ahir i avui.* 2a ed. Barcelona: Nova Terra, [1970] (Síntesi: Documents a la recerca; 2)
- XIRAU, Joaquim. *Manuel B. Cossío y la educación en España.* Barcelona: Ariel, 1969 (Horas de España)

Revistes i articles

- «Dolors Palau: memòries de la fundadora, i directora durant més de 40 anys, de l'Escola Parc del Guinardó». A: *Barcelona educació*, núm. 44 (gener/febrer 2005), p. 16-18
- Educació i història: revista d'història de l'educació: full informatiu de la Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana.* Núm. 1 (1994)-
- FERNÁNDEZ SORIA, Juan Manuel. «Educació i ciutadania en la Segona República». A: *Temps d'educació*, núm. 15 (gener/juny 1996)
- FERNÁNDEZ SORIA, Juan Manuel. «Educació i socialització a la Segona República». A: *Temps d'educació*, núm. 22 (gener/juny 1999), p. 343-373
- FERRÁNDIZ, Alejandra; LOREDO, José C.; LAFUENTE, Enrique. «Psicología y educación en la España de la II República: un estudio a través del Diccionario Pedagógico Labor (1936)». A: *Revista de educación*, núm. 328 (mayo/agosto 2002), p. 451-463
- «L'Institut Obrer de Barcelona: la memòria dels antics i antigues alumnes d'una experiència pedagògica de la República». A: *Barcelona educació*, núm. 46 (abril 2005), p. 16-17

XXVIII PREMIS BALDIRI REIXAC

Veredictes 2005 | 2006

PREMIS A LES ESCOLES

14 premis de 3.300 euros cadascun

CEIP Joan de Palà
de la Coromina-Cardona (Bages)

CEIP Riu d'Or
de Santpedor (Bages)

CEIP Mediterrani
de l'Ampolla (Baix Ebre)

Escola Joan XXIII
de Tarragona (Tarragonès)

IES Anton Busquets Punset
de Sant Hilari de Sacalm (La Selva)

CEIP El Sitjar
de Linyola (Pla d'Urgell)

Col·legi Santa Teresa de Jesús
de Terrassa (Vallès Occidental)

IES Egara
de Terrassa (Vallès Occidental)

CEE Horitzó
de Pineda de Mar (Maresme)

Escola Bressol Patufet SCCL
de l'Hospitalet de Llobregat (Barcelonès)

CEIP Abat Oliba
de Sant Hipòlit de Voltregà (Osona)

CEPA Son Canals
de Palma de Mallorca (Mallorca)

CP Sa Graduada
de Maó (Menorca)

CP Mediterrani
de Meliana (Horta del Nord)

PREMIS A MESTRES I PROFESSORS

Dotats amb 15.000 euros en conjunt

Premi a un treball de reflexió pedagògica, dotat amb 6.000 euros per a l'autor del treball guardonat i 3.000 euros de subvenció per contribuir a la seva edició:

El projecte audiovisual "Iguals i diferents"
Cos teòric, aplicacions didàctiques
Maria Carme Andreu Platero
i Antònia Farré Sanfelu

Premi a una proposta didàctica, dotat amb 3.000 euros

Camí de natura "Florenç Codina"
Mestres del CEIP Collbaix, de Sant Joan de Vilatorrada

Premi Jordi Galí - Escola Sant Gregori, a una experiència o proposta pràctica d'integració, dotat amb 3.000 euros

De l'aula d'acollida al centre acollidor
Sara Punyet Ferrer i Carme Mestres Gispert
del CEIP Beat Bonaventura el Gran, de Riudoms

PREMIS ALS ALUMNES

75 premis de 700 euros cadascun

Educació infantil i cicle inicial

Juguem amb les lletres
Alumnes de P5 d'educació infantil
Escola Vedruna, de Sallent

El plàtan i la troana
Alumnes de P4 d'educació infantil
CEIP Enxaneta, de Vallès

L'escultura. Projecte d'una classe de cicle inicial

Alumnes de 2n de primària
CEIP Serena Vall, de Sant Andreu de Llavaneres

La Seu Vella a l'Escola
Alumnes de 2n de primària
CEIP Pràctiques II, de Lleida

Productes de la nostra terra
Alumnes de 1r i 2n de primària
CEIP Beat Bonaventura el Gran, de Riudoms

En Llucià Navarro a l'Espluga de Francolí
Alumnes de 1r i 2n de primària
Escola Mare de Déu del Carme, de l'Espluga de Francolí

Pels camins de la poesia (Abecedari poètic)
Alumnes de 2n de primària
CEIP Joventut, de Callús

Libre de poemes
Alumnes de 2n de primària
CEIP Llebetx, de Vilanova i la Geltrú

Les ombres de la història del Quixot
Molins o gegants
Alumnes de P4 d'educació infantil
Ateneu Igualadí, d'Igualada

4t centenari del Quixot
Alumnes de 1r i 2n de primària
CEIP Sant Josep de Calassanç, de Súria

Ens apropem a la Catalunya medieval
Alumnes de P5 d'educació infantil i de 1r i 2n de primària
CEIP Sant Climent, de Sant Climent de Llobregat

L'ofici que més m'agrada
Alumnes de 2n de primària
Escola Vedruna, de Ripoll

Un xic de tot
Alumnes de P3, P4 i P5 d'educació infantil
Escola Vedruna, d'Artès

Projecte "La Plaça"
Alumnes de P5 d'educació infantil
CEIP El Sitjar, de Linyola

Flix i la seva història. Un treball per a projectes a cicle inicial
Alumnes de 1r i 2n de primària
CEIP Enric Grau Fontserè, de Flix

Cicle mitjà i superior

Ràdio Cabrerès
Alumnes de 5è de primària
CEIP Cabrerès, de Santa Maria del Corcó

La botigueta
Alumnes de 3r de primària
CEIP Lloriana, de Sant Vicenç de Torelló

Volem parlar, volem escoltar!
Alumnes de 5è de primària
CEIP Maria Fortuny, de Reus

Els Pastorets. Josep M. Folch i Torres
Alumnes de 6è de primària
CEIP Catalunya, de Sabadell

Unes colònies de pel·lícula: De colònies a la Garrotxa, De colònies al Berguedà
Alumnes de cicle mitjà i cicle superior
CEIP Mare de Déu de Montserrat, de Súria

La forma perfecta. Una exposició de matemàtiques i altres coses per a petits i grans
Alumnes de 6è de primària
CEIP Serralavella, d'Ullastrell

La platja natural dels muntanyans. Herbari fotogràfic
Anna Ribera Tort, alumne de 5è de primària
CEIP Antoni Roig, de Torredembarra

Passos previs a l'elaboració d'un curtmetratge
Alumnes de 4t de primària
Escola El Carme - Vedruna, de Manlleu

Costums i tradicions
Alumnes de cicle mitjà i cicle superior
CEIP Sant Josep de Calassanç, de Súria

"La Nostra". La revista del cicle superior
Alumnes de 6è de primària
Escola Episcopal, de Lleida

Pensar en català per mitjà dels jeroglífics
Alumnes de 6è de primària
CEIP Escola Espiga, de Lleida

150 anys de colònies industrials
Alumnes de 6è de primària
Escoles Parroquials l'Anunciata, de Puig-Reig

Salvador Estrem i Fa, poeta de Falset
Alumnes de 4t de primària
CEIP Antoni Vilanova, de Falset

La nostra escola al llarg del temps. Des de la primera pedra als nostres dies.
Alumnes de 5è i 6è de primària
CEIP Sant Gil, de Torà

Ensenyament secundari obligatori (ESO)

Els topònims i noms de cases a Cerdanyola del Vallès.

Nora González Roig, alumna de 4t d'ESO
Escola Horitzó, de Barcelona

Estudi de les diferents etapes de la Rambla de Barcelona

Pastora Sánchez Jiménez i Sílvia Urraca Camps, alumnes de 4t d'ESO
Escola Horitzó, de Barcelona

La lectura: motiva i estimula la creativitat de l'alumnat

Alumnes de 3r i 4t d'ESO
SES Sant Salvador, de Tarragona

El Campello: paraules i imatges d'ahir i avui

Alumnes de 4t d'ESO
IES Clot de l'illot, del Campello

Odíssea. Perpinyà: càtars, Salses, l'exili Coneixent Europa: Catalunya Nord

El Sud de França. Pobles plens d'història

Alumnes de 4t d'ESO
IES Joan Ramon Benaprès, de Sitges

Centre d'interès: l'alimentació

Alumnes de l'aula d'acollida de tots els cursos d'ESO
SES Sant Salvador, de Tarragona

De com els alumnes de segon d'ESO tocats per l'agulló de Dalí troben el camí surrealista just abans de despertar del somni en 3D

Alumnes de 2n d'ESO
Escola Vedruna, de Tona

CD de cançons infantils "La Glorieta"

Alumnes de 3r d'ESO
SES Font de Glorieta, d'Alcover

La postguerra a través dels avis

Judit Olivé Gómez, Viviana Pérez Grau i Mercè de la Fuente Pi, alumnes de 4t d'ESO
Escola Tabor, de Santa Perpètua de Mogoda

Ombres d'Alginet

Francesc Choivi, Amparo Martínez, Paula Ahaga, Jenni Aguado i Carlos Palau, alumnes de 4t d'ESO
IES Hort de Feitu, d'Alginet

Per fat i fat

Alumnes de tots els cursos d'ESO
IES Son Pacs, de Palma de Mallorca

L'Edat Mitjana

Alumnes de 1r i 2n d'ESO
IES Jaume Huguet, de Valls

Sonora a Enric Valor: creació d'una banda sonora original a partir de la rondalla valenciana "El rei astoret" d'Enric Valor

Alumnes de 3r d'ESO
IES L'Olleria, de l'Olleria

"23-F"
El meu germà David i jo: iguals però diferents

Escola La Roda: la història

La vida a cal Pons,

una colònia industrial a l'Alt Llobregat
Alumnes de 4t d'ESO
Escola Pia, de Terrassa

Homenatge a Joan Maragall

Tots els alumnes d'ESO
SES Sant Salvador, de Tarragona

Joan Coromines a Bell-lloc del Pla

Alumnes de 1r, 2n i 3r d'ESO
Escola Bell-lloc, de Girona

Batxillerat
Adrià Gual: per amor a l'art

Leura Martí Cazes, alumna de 2n de batxillerat
Escola Sek, de Barcelona

Investigació d'en Serrallonga

Gerard Barbé Clotet, alumne de 2n de batxillerat
IES Lluís de Peguera, de Manresa

Ciutadania d'Esparguera: diversitat, gènere i treball

David Castillo Garcia i Àlex Trebejo Barba, alumnes de 2n de batxillerat
IES El Castell, d'Esparguera

L'aigua, font de vida. L'aigua a la vall d'Ager: un problema resolt?

Alba Samarra Ardiaca, alumna de 2n de batxillerat
IES Guindàvois, de Lleida

Les puntes de coixí i les seves patologies

Ona Curto Graupera, alumna de 2n de batxillerat
Escola d'Art Pau Gargallo, de Badalona

La resistència bacteriana. Estudi de la resistència bacteriana en les infeccions urinàries al Bages entre els anys 1998 i 2004

Marta Ros Segura, alumna de 2n de batxillerat
Escola Joviat, de Manresa

Agricultura ecològica: l'alternativa

Lluïsa Tarés Montserrat, alumna de 2n de batxillerat
IES Martí l'Humà, de Montblanc

"La recerca arrelada al medi": Carnaval a Sallent. Memòries d'una festa, una cultura.

Incentivació turística del castell de Balsareny
Laura Casadesús Ubach, Marina Sabaté Escalé i Eloi Peñarribia Bonals, alumnes de 2n de batxillerat
IES Llobregat, de Sallent

Botànica etnogràfica a Figuerola del Camp

Clara Galbet Ferré, alumna de 2n de batxillerat
IES Narcís Oller, de Valls

Retrat de família: un recorregut per la trajectòria vital dels meus avis

Laia Cobos, alumna de 2n de batxillerat
IES El Cairat, d'Esparguera

Antologies poètiques breus

Alumnes de 1r de batxillerat
IES Marc Ferrer, de Formentera

Els mercats de Barcelona

Victor Rodríguez Inigo, alumne de 2n de batxillerat
IES Vil·la Romana, de la Garriga

Vilobí del Penedès.
Estudi demogràfic (1873-1973)

Miquel Sorribas Pérez, alumne de 2n de batxillerat
IES Joan Brossa, de Barcelona

Les olors de la natura

Judit Sentís Farré, alumna de 2n de batxillerat
IES Escola del Treball, de Lleida

Ús del català en la població escolaritzada de Can Parellada

Alumnes de 2n de batxillerat
IES Egara, de Terrassa

"Sons i colors". Una proposta per a música amb l'art de Miró

Alumnes de 1r de batxillerat
IES L'Olleria, de l'Olleria

S'obre el teló. Els teatins de l'editorial Seix & Barral

Montserrat Ribera Parera, alumna de 2n de batxillerat
Escola La Salle, de Manresa

Diversos nivells
25 anys d'il·lusió i realitats

Alumnes de tots els nivells
CEIP Pau Vila, d'Esparguera

Tutors de contes

Alumnes d'educació infantil i cicle superior
CEIP La Monjoia, de Sant Bartomeu del Grau

Imatges d'una festa: 1. Pintem un mur, 2. Cap-grossos, 3. Vestim l'escola. Tallers de plàstica

Tots els alumnes
Escola Lola Anglada, de Badalona

Projecte de treball "El teatre"

Tots els alumnes
CEIP Miguel Hernández, de Riola

Les paraules i la natura

Tots els alumnes
CEIP Collbaux, de Sant Joan de Vilatorrada

Jocs d'ahir, d'avui i de sempre

Tots els alumnes
ZER La Segarra, de Ribera d'Ondara

Goneixem el nostre poble

Tots els alumnes
CEIP L'Agulla, del Catllar

D'on venim i... on hem arribat

Tots els alumnes
CEIP Bernadí Tolrà, de Vila-rodonà

Festa Major de l'Estalella 2005

Tots els alumnes
CEIP Estalella Graells, de Vilafranca del Penedès

Cantata infantil: la Patum pren vida

Tots els alumnes
CEIP Sant Joan, de Berga

Rigo rago

Tots els alumnes
Escola TECNOS, de Terrassa

Recull de paraules amb significats oblidats

Tots els alumnes
Escola CIDE, de Palma de Mallorca

Les capelles dels olivars de l'Alguer

Alumnes de diversos nivells
Escola Carol Wojtyła, de l'Alguer

Comitè Organitzador: Joaquim Arenas i Sempere, Montserrat Carulla i Font, Carme Alcoverro i Pedrola, Rosa Boixaderas i Sáez, Josep González-Agàpito i Granell

Jurat: Carme Alcoverro i Pedrola, Maria Arumí i Blancfort, Rosa Boixaderas i Sáez, Teresa Feu i Vidal, Josep González-Agàpito i Granell, Miquel Milla i Novell, Rosa M. Pujadó i Polo, Enric Queralt i Catà, Teresa Tort i de Val

Assessorats tècnicament per la DEC d'Òmnium Cultural

Amb el patrocini honorífic de:

Generalitat de Catalunya
Departament d'Educació

Incloure les tasques de la llar en els continguts escolars és l'experiència que s'explica en aquest article, el qual desenvolupa de manera pràctica alguns aspectes educatius de les feines domèstiques i té el valor afegit de formar persones autònomes.

Les tasques de la llar a primària

Francisco del Moral
CEIP Mare Nostrum

En el CEIP Mare Nostrum, situat al barri d'Horta de Barcelona, en cursos anteriors el claustre va iniciar un procés de reflexió sobre coeducació per adequar-hi les actuacions que estava fent. Entre aquestes actuacions destaquen les observacions de l'ús del llenguatge en el centre escolar, l'ús del llenguatge oral a l'aula, els llibres de text, contes i il·lustracions, els murals, els rètols, els cartells i la senyalització en el centre. També es van començar a fer observacions de la violència en el centre escolar i dels jocs de pati. Els cursos següents es va continuar el treball iniciat i es van fer intervencions en el pati per tal de tenir una distribució equilibrada entre els diferents tipus de joc i que el pati no quedi monopolitzat pel futbol. Aquestes actuacions continuen vigents encara el curs actual.

El curs 1997-98 es va reprendre el treball

de coeducació i es van manifestar les dificultats de coordinar la teoria i la pràctica. El curs següent es va fer un estudi sobre els conflictes, per veure si són iguals en les nenes i els nens i si les seves conductes responen a models sexistes.

Però mai no s'havia prestat gaire atenció a l'anàlisi dels continguts curriculars des d'una perspectiva de gènere, de manera que no s'havia vist la necessitat d'incloure la presència de les tasques de la llar a les aules. Sovint s'oblida la relació que hi ha entre les tasques de la llar i les formes de coneixement acadèmic, ja sigui científic o social.

Per exemple, per cuinar alguns plats cal saber mesurar la quantitat dels ingredients necessaris, en la proporció escaient. Per rentar la roba, cal utilitzar unes quantitats d'aigua i sabó determinades. Per fregar el terra no serveix qualsevol quantitat d'aigua, sinó que ha de ser proporcionada a la superfície de terra que es vol netejar.

La reflexió sobre la importància d'incloure les tasques de la llar en els continguts escolars té més importància, si considerem que un dels objectius de l'educació hauria de ser el de formar persones autònomes.

Una primera aproximació a les tasques de la llar

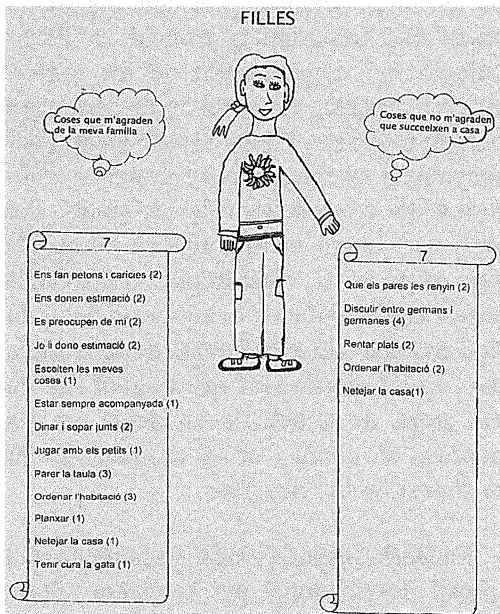
Durant el curs 2005-06, la classe de 6è de primària ha iniciat un projecte amb el títol «Les tasques de la llar», amb la participació de 7 nenes i 12 nens, on s'han

fet algunes activitats relacionades amb la planxa, la neteja de vidres, fregar el terra i cuinar. La fase preliminar del projecte ha tingut molt d'èxit i molt bona acollida per l'alumnat.

El coneixement domèstic s'organitza al voltant del concepte de la cura i el benestar de les altres persones. Per tant, els valors tenen una importància troncal en l'articulació del coneixement de les mares. Aquest aspecte, el tenim molt clar quan portem a terme a l'aula les activitats d'ensenyament establertes per reconèixer l'autoritat del coneixement de les mares. Per això destaquem la importància de valors com el benestar, l'harmonia, la cura dels altres, la necessitat de comprensió del punt de vista dels altres membres de la família, etc., en les discussions que tinguin lloc en els grups de treball de la classe, en les posades en comú i en el moment de fer la síntesi de la feina feta.

La Berta resumeix com va començar el treball desenvolupat per la classe durant quatre mesos, una hora a la setmana, amb les paraules següents: «Des del començament del primer trimestre, a la classe de 6è Aiguablava hem estat treballant amb el nostre tutor Paco algunes de les tasques de la llar. El primer dia vam començar a treballar el projecte fent una xerrada de què i com es feien les tasques de la llar i entre tots vam arribar a una conclusió: que a la nostra edat els nens i les nenes ja poden començar a fer algunes tasques que no siguin només parar la taula, tenir endreçada l'habitació, tirar la roba bruta...»

Cada nena i cada nen de la classe contestaven en un full: «Coses que m'agraden de la meua família» i «Coses que no m'agraden que succeeixin a casa». A partir de les respostes individuals, es van omplir dos fulls, on s'agrupaven el total de les respostes donades per les filles i els fills.

L'alumnat contesta l'enquesta «Tipus d'unitats familiars» a la classe, la qual permet veure que hi ha diferents models familiars, tant pel que fa a la presència de persones adultes com pel que fa al nombre de fills i filles. En 12 famílies hi ha 2 persones adultes; en 3 famílies n'hi ha 3 i en 5 famílies hi ha una sola persona adulta. En quatre unitats familiars hi ha una sola criatura; en 10 unitats familiars hi ha 2 criatures i en 5 famílies hi ha 3 criatures.

En la classe següent es va fer un joc de simulació, amb les instruccions següents: «Se'ls demana que facin grups de quatre nenes i nens i que imaginin que totes les persones del grup són integrants d'una mateixa família. S'afegeixen més dades a la simulació: tenen entre sis i setze anys, i el seu pare i la seva mare han de ser absents de casa durant quatre dies per motius familiars.

»Després se'ls invita a fer una llista de tasques perquè la casa funcioni mentre el pare i la mare són fóra.»

En el joc de simulació, un dels grups proposa les tasques següents: preparar l'esmorzar, fer-se el llit, endreçar l'habitació o recollir les joguines, anar a comprar. Fer el dinar, parar i desparar taula, engegar el rentavaixelles i la rentadora, estendre la roba, planxar-la, fer els entrepans per a l'escola, preparar el sopar, escombrar, netejar el bany, endreçar la cuina, tenir cura del petit malalt, ajudar a fer els deures, tractar-se amb més estimació, portar els germans a l'escola...

En l'activitat següent, els grups de la classe fan un repartiment de les tasques de la llar per a una família ideal composta per una mare, un pare i una filla i un fill. En la sessió següent, recullen la distribució real de les tasques a casa seva, a l'hora de «parar i desparar taula, planxar, recollir i endreçar l'habitació, escombrar o passar l'aspiradora, fregar el terra, fer compres petites, fer compres grans, engegar la rentadora, rentar els plats, treure les escombraries, endreçar i plegar la roba, portar els

nens i les nenes a l'escola, tenir cura dels malalts, alegrar el qui està trist, tenir cura dels animals i fer el dinar o sopar». La Priscil·la ho explica dient: «Vam contestar unes preguntes que el professor ens donava en un full. Hi havíem d'escriure la feina que feia la mare, el pare, nosaltres o si la feia una altra persona.»

La posada en comú permet al grup comparar les dues maneres de repartir les tasques que requereix un nucli familiar, la que havien considerat ideal i la que viuen cada dia a casa; i constatar que, en la majoria de les famílies, la mare fa totes les feines més feixugues i moltes de lleugeres, els nens i les nenes en fan poques i no habitualment, i el pare, en el millor dels casos, només fa algunes tasques.

Per repartir les tasques domèstiques hem de saber fer les feines bàsiques

Un cop acabada aquesta primera part, la Cristina explica que: «Paco, el nostre tutor ens va ensenyar a planxar, cosir, netejar el terra i a engegar la rentadora.» La Marina hi afegeix: «netejar vidres i també vam aprendre els diferents signes de les etiquetes de la roba». Per a l'Imanol, «vam fer com un curset de les tasques de la llar». (Vegeu les fotografies.)

Les instruccions que cal seguir en el cas de **Com rentar la roba** van ser les que es poden veure en el dibuix de la part superior esquerra de la pàgina següent:

Les instruccions que cal seguir en el cas de **Com planxar**, van ser les del dibuix de la part superior dreta de la pàgina següent:

En una altra sessió, hi van aprendre a cosir botons i embastar, i tothom va cosir una bossa de roba per guardar coses. El comentari general era que els homes i els nois poden ser molt hàbils també amb l'agulla.

Una valoració del projecte

En la valoració final del projecte, a la pregunta «Què és el que més t'ha agra-

Com rentar la roba

Recollir de manera adequada la roba bruta.

Separar la roba segons els tipus de teixits i la poso a la rentadora.

rentat amb
aigua

rentat a mà

blanquejat

Neteja en sec

No rentat amb
aigua

No blanquejat

Seleccionar el programa adequat per a cada ocasió, tenint en compte aspectes relacionats amb l'estalvi d'aigua i d'energia.

Aclarat

assecat

20°C
40°C
60°C
90°C

centrifugat

Assecar o estendre correctament la roba.

secadora

no secadora

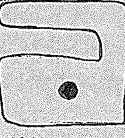
estendre horitzontal

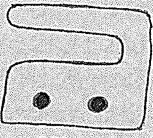
estendre vertical

Com planxar

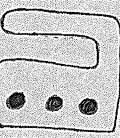
Llegim les etiquetes per classificar la roba segons el tipus de text per al seu posterior planxar.

100% polièster

50% cotó
50% polièster

100% cotó

Per planxar les samarretes serigrafiades és convenient posar una roba blanca a sobre dels dibuixos i lletres.

Les camises i les samarretes es comencen a planxar per les mànigues.

Després de planxar pleguem bé la roba.

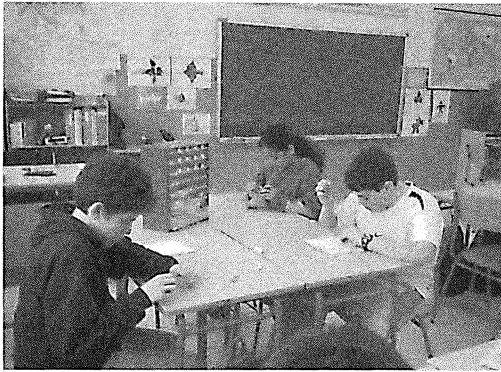
dat?» les respostes indiquen que a les nenes els agrada tot: «netejar vidres, escombrar, fregar i planxar». La Sònia diu: «Quan vam cosir, a mi em va agradar, per mi és molt fàcil.» (Vegeu la foto de la pàgina següent.)

Hi ha dos nens als quals el que més agrada és netejar vidres. Per exemple el Martin opina «que era divertit». Hi ha cinc nens a qui el que més ha agradat és cosir. Per exemple, l'Oriol diu: «Em va agradar molt quan vam cosir, va estar bé», i el Carlos «va descobrir que era divertit».

El Martí, que comparteix la idea que «li

ha agradat i distret», aquest projecte afirma: «Perquè una casa vagi bé en el funcionament s'han de fer aquestes tasques, perquè, si no, tot estaria deixat i brut... les mares són les que treballen més, perquè antigament els homes anaven a treballar i les dones es quedaven a casa a fer les tasques de la llar. Ara que la majoria de les dones també treballen, les feines s'han repartit més, però la dona encara és la que fa més feina a la casa.»

L'Aitor recull la satisfacció de la classe i comenta: «A tots els membres de 6è ens ha agradat bastant, perquè hem après coses que no sabíem i algunes no eren noves,

Kevin assegura: «Les feines domèstiques és bo aprendre-les a l'escola perquè les aprens més fàcilment gràcies al tutor o tutora.»

En conjunt, hem vist que treballar les tasques de la llar pot millorar el rendiment escolar de les nenes i els resultats escolars dels nens, ja que es treballen unes activitats presents en l'entorn més concret i immediat: l'entorn familiar. I esperem que serveixi per donar prestigi al treball de les mares i destacar el caràcter de les tasques de la llar com a feina indispensable per a la vida de les persones i el bon funcionament de les famílies i la societat.

però hem millorat la tècnica.» El Sergi diu: «Jo crec que servirà molt per ajudar a casa i és una matèria més, que s'hauria d'aplicar. I ens vam adonar que les mares fan moltes coses a casa i hi hauríem de col·laborar.»

Davant la pregunta «Com s'han d'organitzar les tasques de la llar a casa?», el Tomàs diu que: «S'han d'organitzar segons les edats dels integrants de la família.» I a «Per què els nois i els homes fan menys tasques a casa?», el Saül diu: «Porque hay una asociación machista; sí, que las saben hacer, sólo que son machistas.» I el David assegura «que els homes poden fer tantes tasques com les dones». L'Helena hi afegeix: «en alguns casos, perquè es creuen millors que les dones, i encara que ho sàpiguen fer no ho fan».

La pregunta de si «És bo aprendre a l'escola les tasques de la llar», suggereix a l'Hèctor el comentari següent: «Jo trobo que és molt important que les tasques domèstiques te les ensenyin a l'escola o en un altre lloc, però que te les ensenyin.» I el

ciutat.edu

Nous reptes, nous compromisos

Simposi de política educativa local

Barcelona, 9, 10 i 11 d'octubre de 2006
World Trade Center

El futur de l'educació i la seva incidència a nivell local. La coresponsabilitat, el dret universal a l'educació, la igualtat i la diversitat. Els governs locals en el centre de la intervenció educativa. L'educació com a instrument per a la inclusió social, la interculturalitat i la participació. La implicació de tothom en el progrés de la societat.

Adreçat als càrrecs electes i tècnics municipals d'educació, als professionals i directius del sistema educatiu i del món associatiu, i també a professionals i acadèmics interessats en el tema.

Informació i inscripcions:
Diputació de Barcelona
Àrea d'Educació
Comte d'Urgell, 187
(Recinte Escola Industrial)
08036 Barcelona
Tel. 934 022 475
ciutat.edu@diba.cat
Horari: de 9 a 18 h

www.diba.cat/educacio

en educació, fem un bon equip

Descripció d'una exposició sobre el medi ambient, la qual implica la participació de tots els nens i nenes de l'escola amb l'objectiu que adquireixin hàbits i es responsabilitzin en la sostenibilitat.

Una exposició de medi ambient al CEIP Sinera

Marta Vidal

Coordinadora del projecte

Nathalie Pons

Responsable del desenvolupament del projecte
Mestres del CEIP Sinera d'Arenys de Mar

Introducció

El CEIP Sinera és una escola pública d'una línia, situada a la vila d'Arenys de Mar.

El curs passat, el claustre va creure convenient sol·licitar un projecte d'educació ambiental, atesa la importància d'educar en termes de sostenibilitat i ecologia, i a més a més ja disposàvem del suport del Consell escolar. Aquest projecte de Medi ambient se'ns va concedir i l'hem iniciat aquest curs. Tindrà una durada de tres cursos.

L'objectiu principal serà EDUCAR tot fomentant valors de respecte pel medi ambient.

Activitats

1. La primera activitat del projecte va ser una gran *exposició de medi ambient*, adreçada a tota la comunitat educativa, exposició que vam fer coincidir amb la jornada de portes obertes.

Els objectius de l'exposició eren:

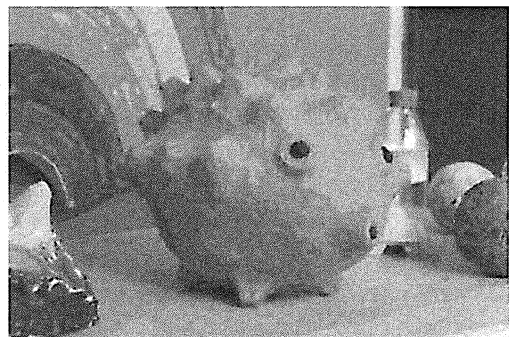
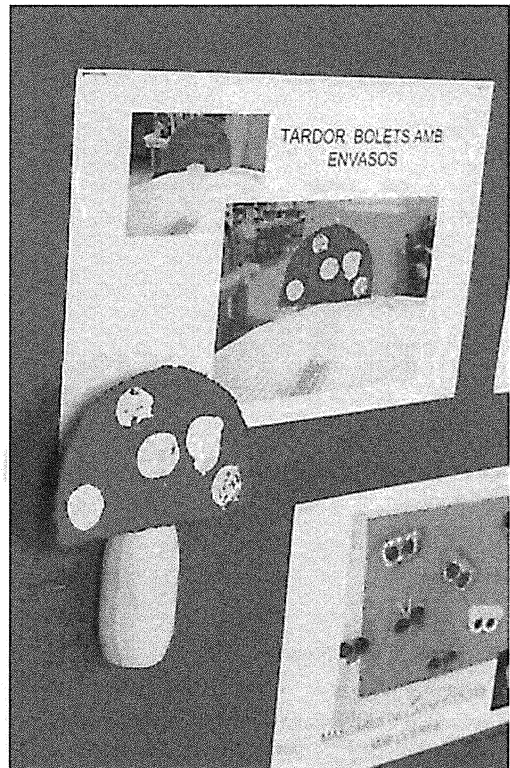
- Fer la màxima difusió del projecte.
- Convocar un concurs de rodolins i dibuixos.
- Escollir la mascota-logo.
- Informar sobre temes d'interès per al medi ambient.
- Presentar l'hort.

A l'exposició, hi havia diferents plafons realitzats pels diferents cicles:

• **Plafó dels «residus»:** una mostra d'objectes bonics elaborats amb materials de rebuig, disfresses, joguines... (vegeu les fotos).

I un joc per classificar les deixalles (vegeu la foto de la pàgina següent):

• **Plafó de les plantes aromàtiques:** explicació de les seves propietats. Un racó on les podien veure, olorar, tocar...

• **Plafó de les energies:** tipus d'ener-

gies i les diferències entre les renovables i les no renovables.

- **Plafó de l'aigua:** el cicle de l'aigua, experiments amb l'aigua de mar, consells per no malmetre-la...

- **Plafó de l'hort:** fotografies on es veia l'evolució de l'hort i com els alumnes de cicle mitjà sembren i planten; què és una compostadora; què podem plantar i sembrar a cada estació... A més tothom podia anar a visitar l'hort. (Vegeu la foto superior de la columna següent.)

- Plafó amb consells i bones pràctiques fet pels alumnes del cicle superior.

Concurs de rodolins i dibuixos: els referents

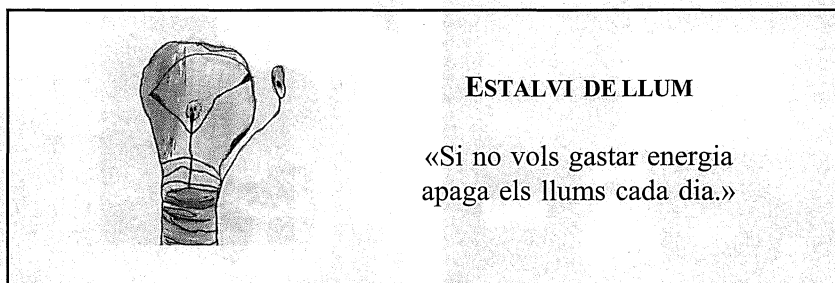
I uns plafons molt especials on hi havia uns dibuixos i uns rodolins classificats per diferents temàtiques fets per tots els alumnes de l'escola:

- Estalvi d'aigua: per a les aixetes de l'escola.
- Estalvi de llum: per als interruptors, per a recordar d'apagar els llums.
- Reciclar la brossa.
- Estalvi de calefacció: tancar portes.
- Bon ús del paper.
- Tibar la cadena.
- Contenedor de piles.

Tota la comunitat educativa ha pogut votar i les propostes més votades seran els referents que es penjaran per tota l'escola.

Exemple:

«Per triar cal escollir», la butlleta deia el següent:

Tria i vota: rodolins, dibuixos i mascota

Els dibuixos i els rodolins més votats es penjaran per tota l'escola per tal d'aconseguir uns bons hàbits.

1. Tria un rodolí i un dibuix de cada plafó:

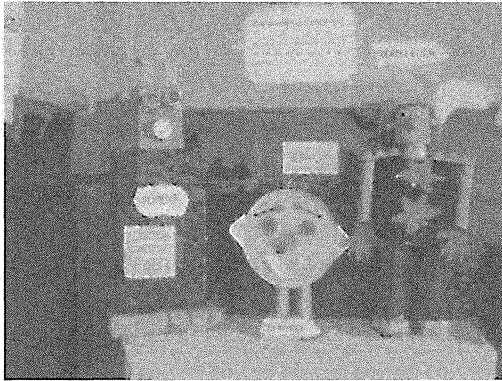
ESTALVI D'AIGUA	Rodolí:	dibuix:
ESTALVI DE LLUM	Rodolí:	dibuix:
RECICLAR LA BROSSA	Rodolí:	dibuix:
ESTALVI DE LA CALEFACCIÓ	Rodolí:	dibuix:
BON ÚS DEL PAPER	Rodolí:	dibuix:
TIBAR LA CADENA	Rodolí:	dibuix:
CONTENIDOR DE PILES	Rodolí:	dibuix:

2. Quina mascota t'agrada més? N'has de triar una i posar una creu:

1. En Dandi
2. En Popeye
3. En Verdi-Flor

La mascota-logo

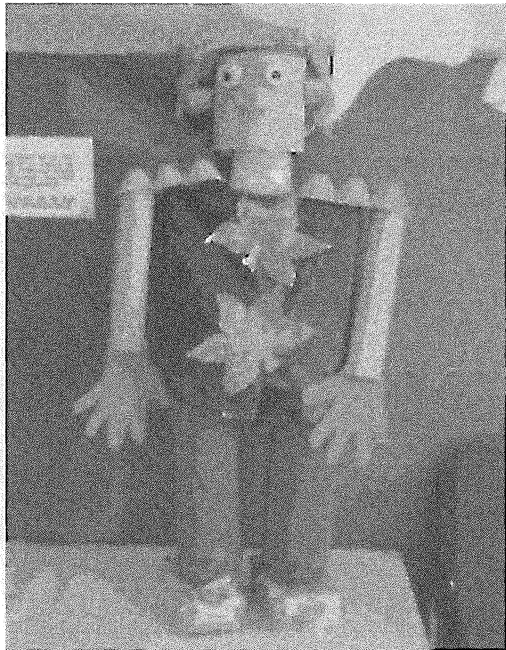
Els alumnes d'educació infantil van elaborar uns personatges amb material de rebuig i els van posar uns noms ben divertits: en Popeye, en Dandi i en Verdi Flor.

El més votat va ser en Verdi Flor, que serà la mascota-logo de l'escola pel que fa referència a les notícies de medi ambient. Els alumnes de P5 estan molt contents. (Vegeu la foto de la columna següent.)

2. *El vigilant dels cinc sentits*: és un càrrec del cicle superior (5è) i és rotatiu. Aquest alumne/a es passeja per l'escola i enganxa una bombeta vermella als espais on no s'han respectat els referents. És un recordatori per fer-te adonar que t'has oblidat d'alguna cosa.

3. *Carnaval*: El projecte de medi ambient està present en totes les àrees fins i tot per carnestoltes. Vam fer una rua i, com cada any, els alumnes van confeccionar les seves disfresses. Aquest curs el tema va ser «el medi ambient». Els alumnes de 6è anaven de riu contaminat, els de 5è de riu

net, els de cicle mitjà de fruites i verdures, ja que són els responsables de l'hort, els de cicle inicial del mar: d'estrelles i de meduses; i els nens i les nenes d'educació infantil: d'arbres, de núvols i d'arcs de Sant Martí. (Vegeu les fotos de la pàgina següent.)

Activitats que s'estan portant a terme des del curs passat

- La neteja del pati: els alumnes i la mestra o el mestre recullen els papers i la brossa del pati; es fa de manera rotativa cada divendres.
- El reciclatge del paper usat: els alumnes de 6è fan la recollida del paper usat de les aules i el porten al contenidor de paper més proper.

- Reduir els residus: els alumnes de P3 fins a 3r duen l'esmorzar en un envàs de plàstic i així no generem tants residus. L'objectiu és que es faci a tots els nivells.

Encara ens queden moltes coses per fer per tal de treballar l'educació ambiental. Cal continuar engrescant i valorant les actituds positives que alumnes, mestres i

famílies mostren envers el nostre entorn proper, i promoure bons hàbits, beneficiosos per al medi ambient i, de retruc, per a nosaltres mateixos.

Grau d'implicació

Actualment tothom hi està implicat, fins i tot l'empresa de la neteja, el servei de menjador, el conserge i l'administrativa, els quals col·laboren activament perquè el projecte es desenvolupi correctament. L'Ajuntament també hi participa i ens ha ofert uns tallers molt interessants per dur a terme a les aules.

A més disposem del suport de diferents col·lectius de la nostra localitat com:

- L'Eixida i Arenys Sostenible, que organitzen passejades educatives pels entorns naturals propers i participen activament en el poble vetllant pel seu desenvolupament urbanístic i ambiental.

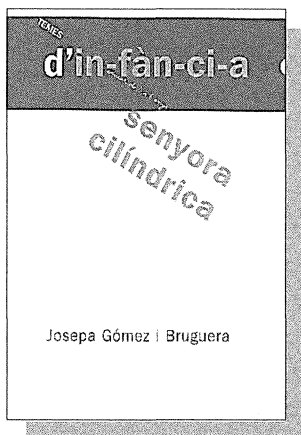
I restem oberts a qualsevol col·laboració, que serà sempre benvinguda.

novetat

Senyora cilíndrica

Josepa Gómez i Bruguera

Associació de Mestres Rosa Sensat
Col·lecció Temes d'Infància, 52
56 pàg. PVP: 5 euros

Senyora cilíndrica és un llibre breu. En poques planes exposa una llarga i profunda experiència de treball amb els infants de parvulari.

El seu contingut fa evident el que ara es desitjaria generalitzar en educació: s'escolta els nens i les nenes, es prenen en consideració les seves opinions, les seves descobertes, les seves idees, a partir de les quals la mestra manté la curiositat, l'interès per anar més enllà, per teixir diferents punts de vista, per avançar junts.

L'optimisme, la confiança amb els infants, la mirada precisa, el diàleg, o millor els diàlegs, són la base del treball quotidià al parvulari. Un parvulari en el qual uns infants alegres progressen dia a dia en la descoberta de tot el que els envolta, en la descoberta del món i de la vida.

R O S
S E N
S A T

**Associació de Mestres
Rosa Sensat**

Av. de les Drassanes, 3
08001 Barcelona
Tel.: 934 817 373 • Fax: 933 017 550
E-mail: associacio@rosasensat.org
<http://www.rosasensat.org>

**Distribucions
Pròleg, S. A.**

Mascaró, 35
08032 Barcelona
Tel: 933 472 511
Fax: 934 569 506
E-mail: prologo@ctv.es

L'article emmarca la preparació d'activitats de papiroflèxia per a nens i nenes d'educació infantil a partir d'una reflexió teòrica i el desenvolupament d'intervencions pràctiques.

Somnis de paper¹

*Marisa Bueno**

*M. Lluïsa Fiol***

*Laura Soler**

Facultat de Ciències de l'Educació, UAB

El cap, el cor i les mans

J. Pestalozzi

1. Mirar com creix l'herba

Si les pròximes vacances tenim uns dies de descans de bo de veres en què fins i tot puguem mirar com creix l'herba...

—Què bé! —digué la Laura— Em sembla que això no és per a mi. No sé com m'ho faig, sempre tinc moltes coses a fer! Però per què comencem escrivint això?

...com creix l'herba... pot animar-nos a mirar com s'obre una flor.

—Això deu ser difícil... però esplèndid!
—ha dit la Marisa— Potser fent una foto de tant en tant...

1. El títol és pres de l'exposició que mostrà al principi del 2004 el treball fet per l'artista gràfic Carlos Vives (1900-1974) al Museu de les Arts Decoratives de Barcelona, amb el seu nét Sergi Sendra de comissari.

* Mestres, exalumnes UAB.

** Professora del Departament de Didàctica de les Matemàtiques i de les Ciències Experimentals, UAB.

—Sí, potser sí —ara és na M. Lluïsa—. Però el diumenge vaig tenir la sort de veure'n una. Al matí, estava a la terrassa prenent el sol primerenc a les vuit o dos quarts de nou i... quina sorpresa! Com que estava mirant tranquil·lament una planta, de sobte una poncella petita es va bellugar! S'estava desplegant. Em va emocionar, va ser preciós.

Estem totes tres reunides per acabar d'escriure una part de la nostra experiència durant el curs 2003-2004 a l'assignatura de Pràctiques IV.

Un dels objectius principals a pràctiques IV és fer intervencions puntuals. En aquest cas, vàrem escollir, junt amb les mestres dels grups corresponents, treballar activitats relacionades amb la geometria, i més específicament volíem també fer alguna activitat de papiroflèxia.

Ens interessa començar a introduir els infants en aquesta tècnica, tècnica de plegar paper i fer-ne figures com els coneguts ocells, vaixells, etc. Però el que vàrem veure és que havíem de començar per estudiar quin tipus d'activitats era oportú plantejar als infants d'aquestes edats —de dos a cinc anys— perquè els resultés agradable, poguessin treballar amb un alt nivell de llibertat i nosaltres, a més, poguéssim aprendre de l'observació en les diverses actuacions.

Així, la reflexió teòrica i les intervencions pràctiques s'han anat desenvolupant en forma de bucles que es retroalimenten.

2. Marc de desenvolupament de la proposta

Fer ocellets, fer figures doblegant paper, està emmarcat per tres aspectes que considerem fonamental tenir en compte a aquestes edats:

- a. El fet de tenir dos cervells: cervell dret, cervell esquerre, ens obliga a resituar-nos davant de l'aprenentatge dels infants. Més que les activitats a realitzar, ens preocupa la metodologia a seguir.
- b. Fer figures de papiroflèxia demana precisió en fer els plecs. És per això que la motricitat fina hi té un paper important.
- c. El pensament que volem potenciar té a veure especialment amb la imaginació i la creativitat.

Mirem aquests aspectes amb un cert detall.

2a. El cervell dret o l'àguila

Entre les diverses i fecundes recerques sobre el cervell que prengueren una gran importància des de mitjan segle passat, una de les troballes que més reflexions posteriors ha produït és, primer, l'emergència de la idea i, després, la confirmació que el nostre cervell no és un, sinó dos (Rubia, 2000, cap. 7). Tenim en certa manera un cervell doble: el cervell esquerre CE i el cervell dret CD.

Les recerques dels últims anys ens presenten els dos hemisferis desenvolupant funcions diferents, processant les dades amb estils diversos.

70 Experiència

Per descomptat, i simplificant molt, avui dia s'accepta que el CE està especialitzat en el que s'anomenen aspectes acadèmics de l'aprenentatge: el pensament lògic, seqüencial i analític. L'hemisferi esquerre té un estil formal, pas a pas, que per exemple analitza les parts que configuren una pauta.

El CD, en canvi, està implicat en activitats creatives: el pensament analògic i metafòric, holístic i de síntesi. L'hemisferi dret té un estil que busca i construeix pautes. Té un estil de relació, globalitzador.

Dues formes de pensar, de conèixer, d'aprendre. El CE és lineal, va pas a pas; el CD, en canvi, és global, gestàltic, busca visions de conjunt, mira des de dalt, com una àguila.

Des de l'escola tenim una bona experiència amb els plantejaments lineals i analítics, però no amb les formes de pensament pròpies del cervell dret, molt més holístic. L'evidència dels dos estils de pensament, de dos cervells, ens interessa cada vegada més, als ensenyants.

2b. Elogi de les mans

El fet d'haver donat prioritat, a l'ensenyament, a la manera de processar les dades pròpies del cervell esquerre ha representat potenciar tot el que nosaltres considerem més important i que passa per la paraula parlada, especialment del mestre, escrita i pels números. Això ha fet que aquestes habilitats que s'han ensenyat amb preferència hagin esdevingut les més va-

lorades. Al mateix temps, allò que no ha tingut prioritat ha passat a ser considerat de menys valor: ens referim a tot el que necessita utilitzar la mà per a alguna cosa més que per dibuixar signes.

En un llibre interessantíssim de F. R. Wilson (2002), titulat *La mano*, i amb un subtítol tan expressiu com: *de cómo su uso configura el cerebro, el lenguaje y la cultura humana*, l'autor insisteix que caldria reconsiderar el nostre binomi ensenyament-aprenentatge tan «cervell-cèntric», i mirar-ho més com a resultat del treball integrat entre la mà i el cervell.

Per defensar la idea comença (*Ibid.*, pàg. 19) afirmant que «quan un desig personal ens impulsa a aprendre a fer alguna cosa bé amb les nostres mans, s'inicia un procés extremadament complicat que dona al treball una forta càrrega emocional. Sembla que les persones canvien de manera significativa quan es fonen el moviment, el pensament i la sensibilitat.»

Per a Wilson, la mà humana, un miracle biomecànic generat a través de milers d'anys com a resultat de l'adaptació biològica, té un paper decisiu en el transcurs de l'aprenentatge que potser no hem ponderat de manera suficient.

En l'actualitat, segons afirma Wilson, així com d'altres ho varen fer fa anys, des de Charles Bell (autor d'un llibre titolat *The Hand*), cirurgià escocès contemporani de Darwin, o el pedagog suís Fröbel, podem considerar que l'ús intel·ligent de la mà, junt amb l'instint del llenguatge, és una força

bàsica en la gènesi de la ment, activada al moment de néixer!

2c. Imaginació i creativitat

I per contra, en el dia a dia, si se'ns situa davant d'un problema de monedes, escuradents o doblegar paper, a l'escola parlem «d'entreteniments», i hi ha una certa reticència a considerar la manipulació d'objectes com una estratègia apta per resoldre problemes. S'identifica el pensament amb el cap, el cervell, i no amb les mans, amb el pensament lògic i no amb la imaginació.

És curiós perquè massa sovint ens oblidem que els infants (i nosaltres!) estem submergits en un món de signes i representacions i que el nostre cervell necessita fer contínuament interpretacions, crear imatges.

És la pipa de Magritte, que no és una pipa.

A la papiroflèxia es fan plects generalment en un paper quadrat i es pot parlar de costats de diagonals, etc., però també necessitem dir que és un barret o que el nen ens digui què li suggereix allò que ha creat. Per tant, es tracta d'actuar, de fer amb les mans, i d'imaginar allò que ens suggereix la figura plegada.

3. La papiroflèxia es posa de moda

Sí, es posa de moda fer models i estudiar els plegaments d'una superfície plana des de la biologia a les matemàtiques o al disseny.

Parlàvem, al començament, del desplegament de les flors. No ens ha d'estranyar, des de la biologia, trobar biòlegs que tenen la papiroflèxia com a afició, sinó també que se l'accepti cada vegada més com a generadora de models que permeten representar el desenvolupament d'una llavor, d'un embrió, o permeten visualitzar l'estructura molecular de determinades substàncies. Així, el professor de biologia cel·lular de la UB, Manuel Reina, a la seva pàgina web explica que en unes classes va utilitzar papiroflèxia modular per presentar l'estructura tridimensional de les vesícules de clatrina. La papiroflèxia modular utilitza una o diverses peces repetides i encastades per construir papiroles d'una certa complexitat. Aquí es van utilitzar uns models de paper plegat per representar els models moleculars de la malla de clatrina, una proteïna amb una extraordinària estructura.

També hem localitzat els models de càpsides de virus esfèrics de Belén Garrido en papiroflèxia modular.²

La papiroflèxia pot donar models d'estructures microscòpiques tridimensionals

2. Es pot accedir directament al seu treball: www.pajarita.org/aep/articulos/ARTIC6-4.pdf

complexes que troben en el paper un material noble que permet una representació econòmica. Però també és utilitzada, la papiroflèxia, des de l'embriologia com a model per descriure els processos de plegament i desplegament que es produeixen en l'evolució dels embrions o el pas d'una poncella a una flor.

En la biologia, també en el disseny i a l'ensenyament, es posa de moda!

4. Preparació de les intervencions. Passem a l'acció

Amb tot això el que hem volgut és emmarcar la preparació d'activitats de papiroflèxia per a nens i nenes a partir de dos-tres anys i a P-5. Volem crear activitats que possibilitin que l'infant s'interrogui, tempteï, observi, manipuli, prengui decisions, imagini, etc.

Decidit que volem que facin les primeres papiroles, veiem que necessitem:

- a. Aprendre nosaltres a fer papiroles (Delgado i d'altres, 2004).
- b. Decidir quins són els plegaments que pensem que els infants poden fer.
- c. Confiar en la seva disponibilitat per fer coses, per actuar, i en la seva imaginació.

Normalment, a les pràctiques III, durant el primer quadrimestre del curs, la tutoria demana una dedicació tant del professor com dels alumnes d'entre hora i una hora i mitja a la setmana. Però al segon quadrimestre i a l'assignatura de pràctiques IV, en haver de preparar les intervencions

concretes del dia a dia, ens agrada dedicar-hi més temps i fer una preparació i revisió del treball molt detallat per a cada alumne/grup d'infants. Així, la part pràctica és elaborada amb molt de detall a partir de pluja d'idees, reflexions i xerrades. En general volem:

- prioritzar els procediments de tempteig;
- donar molta importància al ritme de cada treball;
- vigilar especialment l'adequació de la tasca al grup d'infants a cada nen;
- així com fer explícit que es valora cada una de les accions, dels resultats, quan aquestes accions es fan amb concentració, gust i esforç.

De pràctiques a pràctiques anem sabent més sobre el que es pot fer a cada edat dels infants, com s'han de plantejar els exercicis de doblegar el paper en els més petits detalls. Això ens ha fet llegir i, sobretot, parlar i reflexionar molt.

Marisa va estar amb un grup d'infants de dos a tres anys, les *llunes*, i Laura amb els de cinc anys, els *dofins*. Totes dues coneixen els nens i les nenes, perquè ja varen estar amb ells durant les pràctiques III, és a dir el primer quadrimestre del curs acadèmic. Podem calcular que en fer aquestes intervencions ja havien estat aproximadament unes 120 hores amb aquests grups d'infants i havien fet abans sis intervencions puntuals sobre diversos aspectes de geometria.

Vet aquí uns treballs que es poden prendre com a punt de partida.

4.1. Els nens de dos i tres anys. Descobriment de noves formes tot plegant paper

Preparació: hem buscat fulls de color i cartolina negra. Elegim els colors pensant que la composició final resulti atractiva i que els colors donin un cert lligam a l'estructura.

Els fulls són dels colors verd, blau i groc. S'han retallat quadrats de diverses grandàries. Els quadrats no han de tenir marcat cap plec, per tant comencem per retallar-ne alguns superposant dos DIN-A4 (fig. 1).

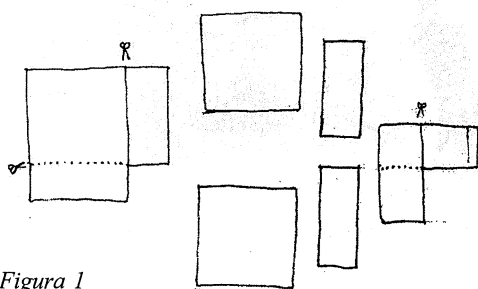

Figura 1

Desenvolupament: aquesta activitat es va fer en una de les aules lliures, a la tarda. Amb sis infants: en Pau, la Maria, la Mariona, l'Andreu, el Pol i la Laia.

La Marisa ens explica: «Els vaig dir que faríem entre tots un quadre de colors per penjar a la classe.

»Vaig posar tots els fulls de colors sobre la taula i els vaig indicar que podien triar dos quadrats i doblegar-los com volguessin. Els vaig ensenyar com fer un plec a un quadrat.

»Després, ells van fent mentre jo miro. Cada nen doblega com vol, fent un plec o més. Els demano si els queda una forma quadrada o no, un rectangle... i anomeno els colors. Alguns nens diuen que els doblecs horitzontals i allargats semblen pistoles, altres diuen que és un quadrat, o un sofà. La majoria fa dos o tres plecs, a excepció de l'Andreu, que doblega fins no poder més. Depenent de la grandària del quadrat, fan més o menys plecs. En Pau, que és el més petit, ha arrugat el paper, i Na Maria entortolliga el paper i en diu que és un tub.

»Un cop doblegades i enganxades les obres dels infants, hem completat el mural enganxant-hi gomets quadrats dels mateixos colors.

»Busquem un nom per al quadre, però no sembla importar-los gaire, perquè uns han continuat doblegant quadrats i d'altres enganxant gomets.»

Valoració: observant els infants, es notava que s'ho passaven bé fent aquesta activitat manipulativa. Van tenir un nivell de concentració alt i van participar-hi molt activament. Resultà molt curiosa la implicació de l'Andreu, que acabat el mural continuava plegant els quadrats que podia aconseguir.

4.2. Inici a la papiroflèxia a P-5

4.2.1. Plegat lliure. El quadrat

Preparació: hem acordat que aquesta sessió començarà fent exercicis de plegar, per a la qual cosa donarem a cada nen un quadrat de color sense cap plec.

Desenvolupament: aquesta activitat es va fer amb tot el grup de P-5, que són 23 nens i nenes, al matí.

La Laura ens explica: «Els vaig començar parlant del quadrat, i una vegada cadascú en tenia un, els vaig dir que podien plegar el quadrat com volguessin. Fer tants plecs com els calgués per fer una forma que els agradés. Es tractava de fer una configuració que ells sabessin què era, encara que el seu company no ho sabés. Així doncs, van començar a doblegar fins que cadascú va trobar la forma que més els agradava. El pas següent era enganxar-la a un DIN-A4 blanc i, amb retoladors, decorar-la per ressaltar-ne millor els trets característics de cadascuna.

»Posteriorment, els nens i les nenes m'ensenyaren els treballs i m'explicaren què havien fet i què significava per a ells.»

Valoració: reunides les tres, comentem que la sorpresa és molt agradable. Han superat amb escreix les nostres expectatives. Nosaltres inicialment havíem suposat que sortirien realitzacions diferents, però no sospitàvem que sorgiria un nivell de creativitat tan alt. Hi ha diversos vaixells, la lluna, naus espacials... Però d'altres creacions són encara més precioses. Vegeu, si no, les figures 2, 3, 4 i 5.

A nosaltres, la cabana ens ha costat veure-la. La pega blanca ha jugat al Marc una mala passada i està massa enganxada. Hi ha el sol i la lluna sobre la teulada, però l'estructura és la de la figura 6, i en obrir, vet ací que la cabana pren sentit... si fins i tot hi ha llenya, foc i fum.

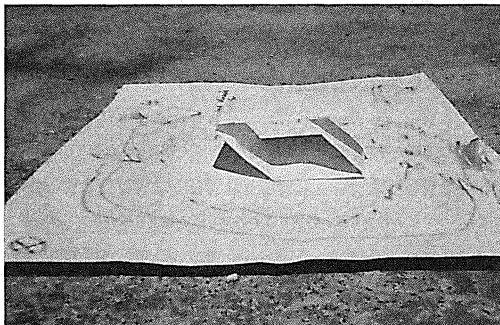

Fig. 2: El tobogan, per llençar-se a la piscina (Arnau).

Fig. 3: Una nau i dofins i la capitana (Carla)

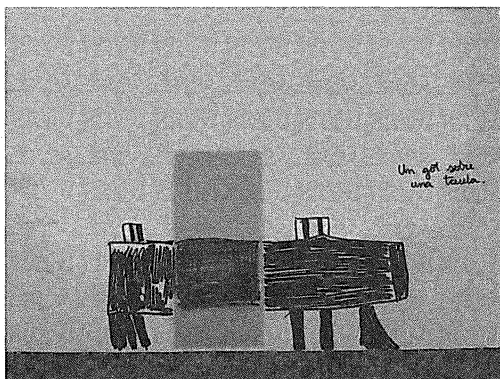

Fig. 4: Un got sobre la taula (Radha).

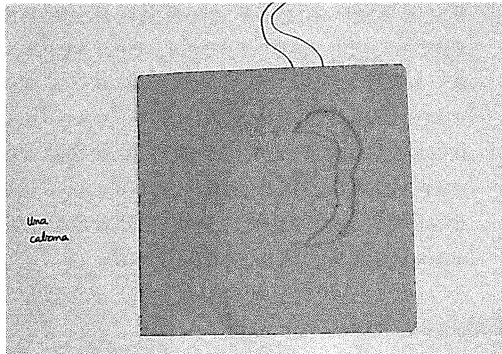

Fig. 5: Una cabana (Marc).

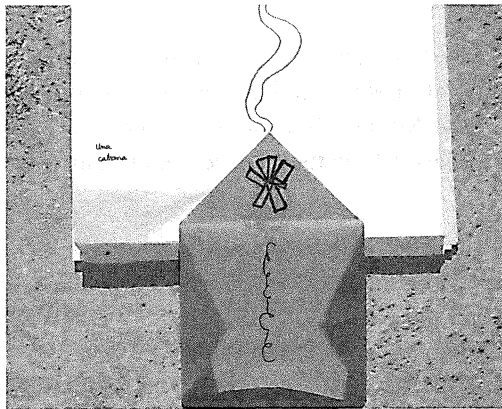

Fig. 6: L'interior de la cabana (Marc).

4.2.2. La careta d'un gos

Preparació: com a segona intervenció de papiroflèxia, hem acordat fer la careta de gos, i hem donat a cada nen un quadrat blanc, també sense cap plec.

Desenvolupament: es va repartir un quadrat a cada nen, i a partir d'aquí, seguint les instruccions de la Laura varen anar fent la careta del gos.

Aquesta papiroleta consta de quatre passos: el plec en diagonal que transforma el quadrat en dos triangles. A partir del triangle i des de la diagonal es pleguen dos triangles petits, que seran les orelles del gosset i, finalment, doblegar de forma que el tercer vèrtex queda cap amunt i així s'aconsegueix el morro del nostre gos.

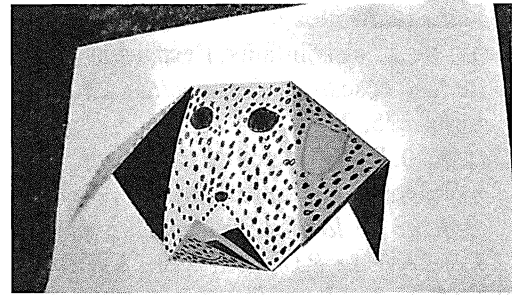

Fig. 7: Careta de gos (Ione).

Valoració: aquesta va ser una activitat duta a terme conjuntament, parant i ajudant tantes vegades com calgués. En general, van plegar sense dificultat, tret de tres infants que van fer la careta molt lentament i demanant ajuda per fer cada plec. Però semblava més manca de seguretat que dificultats de motricitat fina.

Un cop acabada la figura, la van enganxar en un paper blanc i la van pintar com van voler.

Bibliografia

CHICHARRO, G.; MUÑOZ, S. *Papiroflèxia*. Madrid: Libro-Hobby, 2003.

Llibre agradable, amb unes 40 papiroletes ben explicades. Adequat per iniciar-se a la papiroflèxia.

76 Experiència

DELGADO, L.; ZAPATERO, M. S.; FIOL, M. L. «2D versus 3D. La papiroflèxia, un recurs didàctic», a *Perspectiva Escolar*, núm. 284, 2004, p. 59 a 65.

Un dels primers escrits sobre papiroflèxia del grup. Hi trobareu algunes de les papiroles més senzilles, com ara: tassó, careta de gos, barret de soldat i de Robin Hood. Bibliografia i pàgines web sobre papiroflèxia.

FIOL, M. L. «Els infants, l'espai i la forma de les coses», a *Perspectiva Escolar*, núm. 275, 2003, p. 4 a 16.

GARRIDO, B. «Modelos de capsida de virus esféricos con papiroflexia modular», a *Boletín de la Asociación Española de Papiroflexia PAJARITA*, núm. 83, 2003.

RUBIA, F. J. *El cerebro nos engaña*. Madrid: Temas de Hoy, 2000.

Llibre de divulgació, ben escrit i amè. Dóna una visió molt bona sobre diversos aspectes del cervell que ens poden interessar. Parla de la divisió funcional entre els hemisferis cerebrals al capítol 7 (p. 217-246).

WILD, R. *Calidad de vida. Educación y respeto para el crecimiento interior de niños y adolescentes*. Barcelona: Herder, 2003.

Descripció de l'experiència de la fundació i el dia a dia de les escoles Pesta. Referenciat aquí perquè parla també de les recerques sobre el cervell (p. 59 i 66) i fa reflexions sobre el seu significat a l'ensenyament.

WILSON, F. R. *La mano. De cómo su uso configura el cerebro, el lenguaje y la cultura humana*. Barcelona: Tusquets, 2002 (Colección Metatemas).

Llibre apassionant. Parlant sobre la mà

des d'una mirada pluridisciplinària (morfologia, antropologia, etc.) resulta tan interessant com una novel·la de misteri o d'aventures. Precioses les descripcions detallades de l'habilitat de malabaristes, pianistes, mecànics i les relacions que aquestes habilitats pres-suposen entre el cervell i la mà.

Pàgines web

Pàgina del professor de la UB Manuel Reina: <http://www.ub.es/biocel/mreina/>

<http://www.pajarita.org/pajarita.htm>

A «Otros», s'hi accedeix a creacions de don Miguel de Unamuno, i entre els articles a l'abans citat de Belén Garrido.

L'article exposa un conjunt de mesures per a la millora individual i col·lectiva de la convivència en el centre. El tractament de la convivència a l'IES de Santa Coloma respon a un plantejament global pensat per a la integració de totes les persones a través de l'acció tutorial, la coordinació pedagògica i la comissió de convivència.

La convivència a l'IES de Santa Coloma de Farners

Josep Polanco López

Director de l'IES de Santa Coloma de Farners
jpolanco@xtec.cat
b7005376@xtec.net

1. Introducció

A l'institut de Santa Coloma de Farners entenem la convivència com el resultat de les interaccions entre els alumnes, el professorat i el personal no docent. És, per tant, la conseqüència immediata de la diversitat de les relacions humanes que es donen entre totes les persones que coincidim en un espai i un temps comú. Des d'aquesta perspectiva, la idea de fons que ens plantegem com a centre és que totes les persones tenim un paper important a desenvolupar: és responsabilitat de tots contribuir de manera activa a afavorir un clima convivencial que permeti la pràctica educativa diària.

Conseqüentment, l'esforç per aprendre a conviure en el centre ha de ser continuat en el temps, constant en la seva aplicació i

homogeni en el professorat quant a criteris d'actuació davant de situacions de caire convivencial. Procurem que aquest esforç en el claustre s'aconsegueixi en l'aspecte individual com un compromís personal de cada professor/a i en l'àmbit col·lectiu com un compromís dels equips docents.

En el nostre centre, fa temps que, principalment el professorat, a través dels equips docents, els departaments i l'equip directiu, i també altres agents educatius que intervenen en la convivència –la Comissió d'atenció a la diversitat, el Consell Escolar i la Comissió de convivència– s'ha plantejat la necessitat de definir un marc d'actuacions organitzatives i pedagògiques per intentar atendre les diferents problemàtiques de conducta detectades, entre les quals es donen algunes manifestacions de menyspreu i de faltes de respecte a les persones, la manca d'habilitats socials, l'incompliment de la normativa en temes de salut, els maltractaments del material i de les instal·lacions...

2. L'organització del centre al voltant de la convivència

La idea que fonamenta l'organització del centre pel que fa a la convivència és que per aconseguir una bona convivència és necessari un bon tractament de la diversitat i, sobretot, un ampli consens de centre. El desplegament del conjunt de mesures elaborades en el centre, en l'aspecte organitzatiu i pedagògic, té com a objectiu final la millora individual i col·lectiva de la convivència en tots els àmbits educatius del centre.

L'opció per atendre la diversitat es basa en els aspectes següents: una organització flexible i oberta, l'heterogeneïtat dels grups-classe, un plantejament de la convivència no només limitat a la disciplina i el desenvolupament d'estratègies per a la integració de totes les persones.

Pel que fa a l'*organització en el centre*, hem cregut necessari el desenvolupament de recursos des del centre mateix. Així, invertim en hores d'atenció individualitzada de les psicopedagogues i d'intervenció de l'EAP; es promou la participació simultània de dos professors en algunes hores de classe de les àrees instrumentals del primer cicle; organitzem les àrees instrumentals al segon cicle sobre la base d'agrupaments flexibles; dediquem hores per al tractament de la diversitat en l'aula taller, l'aula d'acollida; i també reforcem l'atenció als alumnes amb necessitats educatives específiques de tipus psicològic en la unitat de suport a l'educació especial (USEE). La Comissió d'atenció a la diversitat (CAD) valora de manera individual cada alumne/a i fa l'assignació a l'aula taller, l'aula d'acollida i la USEE un cop escoltat l'equip docent. Totes aquestes mesures es combinen amb les intervencions pedagògiques des de la tutoria i des dels equips docents.

D'altra banda, l'*heterogeneïtat* dels grups és present al llarg de tota l'etapa de l'ensenyament obligatori. Els grups-classe s'organitzen a 1r d'ESO basant-nos en les opcions de la matrícula (idioma i religió/ ensenyaments alternatius) i tenint molt en compte les informacions que arriben des

de primària i a través de l'EAP, per tal d'intentar equilibrar el nombre de necessitats educatives específiques i el tipus i el nombre de nois i noies... Aquests criteris són els que els tutors/es tenen en consideració si durant l'etapa cal modificar la composició dels grups-classe. Per acord del claustre, només a les hores de classe de català, castellà i matemàtiques (àrees instrumentals) de 3r i 4t d'ESO, l'heterogeneïtat dels grups-classe s'abandona i deixa pas als agrupaments flexibles (reforç, consolidació i ampliació)

El tractament de la convivència que apliquem respon a un *plantejament global*, en el qual no n'hi ha prou amb l'aplicació de mesures correctores o sancions (les mesures administratives) quan es produeixen conductes contràries o greument perjudicials a les normes de convivència del centre, sinó que procurem dissenyar mesures preventives en el mateix centre. En aquest sentit, es treballa des dels equips docents per intentar permeabilitzar estratègies entre equips docents de diferents nivells de l'ESO; per facilitar l'ajuda mútua entre el professorat sobre resolució de conflictes; per promoure l'establiment de criteris d'actuació comuns en el professorat d'un mateix equip docent i en el d'etapa; per promoure la formació i l'assessorament dels professors i professores, especialment en el cas dels tutors i tutores. Però també és molt important que alumnes i pares se'n sentin participants en la prevenció: cal posar en comú amb els alumnes els temes convivencials a les tutories i convé mantenir informats els pares del seguiment personal i acadèmic del seu fill o filla.

El nostre model de convivència és un model pensat per a la *integració de totes les persones* i, per tant, no exclou cap persona o col·lectiu per una o altra condició (social, econòmica, psicològica, religiosa o de qualsevol altra índole). Pretenem que les persones que vivim a l'institut ens puguem relacionar amb cordialitat i amb un sentit de corresponsabilitat per mantenir el clima de convivència del centre. És per això que a l'ESO desenvolupem dins el pla d'acció tutorial temes relacionats amb les habilitats socials, les dinàmiques de grup, les assemblees de classe i les competències socials.

En aquest sentit, l'acció tutorial en el nostre centre es planteja com una tasca que no és exclusiva del tutor o la tutora del grup, sinó que és compartida per tots els professors i les professores de l'equip docent. El conjunt de professors i professores de cada equip docent acorda amb els tutors i les tutores qüestions referents a hàbits i estratègies per a un alumne/a en particular i per a tot el grup, si és necessari. D'altra banda, algunes de les intervencions esmentades en el paràgraf anterior estan integrades en el currículum, fora de la sessió de tutoria.

3. Els eixos vertebradors de la convivència en el centre

A l'IES de Santa Coloma de Farners plantejgem la convivència a través de tres eixos: *l'acció tutorial, la coordinació pedagògica i la comissió de convivència*. Intentem que el desenvolupament d'aques-

tes vies estigui equilibrat, sense que això resti efectivitat a cada una d'elles.

En relació amb l'acció tutorial, les intervencions que fa el tutor/a es basen en el diàleg i en el pacte amb els alumnes, els professors de l'equip docent i amb els pares i mares. Pretenem a través d'aquesta estratègia que l'establiment d'aquests acords reforci el compromís de tots i totes en assumptes de caire convivencial.

Així, pel que fa a les *sessions de tutoria setmanals* dels grups classe, aquestes trobades esdevenen assemblees en les quals el tutor o la tutora tracta amb els alumnes les incidències dels dies anteriors. S'intenta que els mateixos alumnes arribin a fer propostes per solucionar els conflictes entre companys/es i/o entre professors/es, i també que aquestes propostes es revisin. Les sessions de tutoria també són utilitzades pels tutors per analitzar els problemes de relació dins el grup provocades per qüestions personals (menyspreu, enfrontaments, discriminacions, problemes familiars...) o bé per diferències de coneixement (habilitats cognitives, hàbits d'estudi, capacitat d'organització...). En els transcurs de la tutoria sovint posem en pràctica algunes dinàmiques de grup per facilitar el coneixement entre els companys, per exterioritzar sentiments i per intentar corregir determinades actituds i comportament envers els altres.

El desenvolupament de les assemblees de grup segueix una seqüència que consta de quatre fases per a la posada en comú dels fets i de les possibles solucions:

1a fase: explicació de les incidències al tutor/a per part dels alumnes

Primerament, els alumnes expliquen els fets que han esdevingut un incident/conflicte, les persones que estan afectades, la manera com els està afectant i les possibles conseqüències en cas que s'hi intervingui. Durant aquesta explicació, el tutor o la tutora adopta una actitud receptiva: escolta i recull la descripció dels relats dels alumnes. És molt important que els alumnes participin amb l'aportació ordenada del seu punt de vista i els matisos que creuen necessaris.

2a fase: formulació de diverses propostes de resolució de l'incident

En aquesta etapa, els alumnes proposen una o diverses solucions per a l'incident i debaten quina o quines poden ser les més indicades per afavorir la resolució de l'incident/conflicte i, en definitiva, per ajudar les persones afectades. Finalment, els alumnes consensuen o acorden democràticament una proposta. En aquesta discussió, la tutora o el tutor assessora els alumnes en aspectes relacionats amb el tracte a les persones, les normes del centre a tenir en compte (NRI), la implicació d'altres persones/recursos del centre (mediació, equip d'orientació...), els terminis, la manera com avaluaran els resultats...

3a fase: seguiment de la proposta acordada

Una vegada acordada la proposta, alguns alumnes del grup i el tutor/a es res-

ponsabilitzen d'observar com evoluciona la resolució durant el temps acordat com a termini. Les observacions s'aniran posant en comú a les properes sessions de tutoria, de manera que, si es creu necessari, es plantejarà la revisió de la proposta acordada i per tant el procés es reorientarà en assemblea. Quan el tema ho requereix, la tutora o el tutor informa l'equip docent del procés engegat i de com avança. L'equip docent pot manifestar el seu punt de vista sobre l'afer i pot suggerir algunes indicacions per ajudar en la resolució de l'incident/conflicte.

4a fase: valoració dels resultats obtinguts amb la proposta acordada

Quan la resolució de l'incident ha arribat al punt final, amb èxit o fracàs, els alumnes conjuntament amb el tutor/a valoren els resultats i el procés seguit. D'aquesta manera s'intenta que els alumnes adoptin en situacions futures un procediment per a la resolució de conflicte basat en el diàleg, el pacte i l'anàlisi.

D'altra banda, l'acció tutorial amb els alumnes també es porta a la pràctica a través del *currículum* i per tant amb la intervenció de professors i professores de l'equip docent. Per a cada nivell educatiu estan previstos uns determinats aprenentatges convivencials que es complementen al llarg de l'etapa. Per exemple, a 1r d'ESO els alumnes reben dues hores setmanals durant tot el curs, una hora per adquirir estratègies per a la gestió de conflictes i una altra de competències socials; a 2n d'ESO s'imparteixen tallers d'autoestima

i es fa una formació voluntària en mediació de conflictes; a 3r d'ESO els alumnes reben una hora setmanal de competències socials durant tot el curs i a 4t d'ESO es fan tallers sobre educació sexual. A més d'aquesta programació fixa, la impartició d'aprenentatges convivencials també es fa a través de xerrades o tallers d'educació emocional, *bullying*, maltractaments...

Enguany els aprenentatges convivencials dels alumnes es veuen reforçats pel projecte de dinamització d'alumnes amb el qual volem promoure la participació de l'alumnat en les activitats acadèmiques i culturals del centre. Aquest projecte, engegat a partir de l'experiència acumulada en els darrers cursos, pretén fomentar la democràcia participativa mitjançant assemblees i incloure la màxima interculturalitat en els processos de participació. Conjuntament amb una participació més gran de l'alumnat, intentarem aconseguir una millor integració dels elements interculturals de totes les persones que conviuen a l'institut.

Així, en el centre hem creat la figura del dinamitzador d'alumnes que té com a principal tasca vetllar per la implicació dels alumnes en la vida escolar i incentivar i donar suport a les propostes que elaborin els alumnes. El treball dels alumnes s'organitza a través dels delegats o delegades de classe en comissions (solidaritat, escola verda, festes, esports, biblioteca, permanent...). Cada comissió té una o diverses persones encarregades de fer propostes o recollir-ne, i planificar les feines que es volen dur a terme. Les comissions infor-

men els delegats a l'assemblea de delegats de grup i aquests a la resta d'alumnes a través de les tutories.

Paral·lelament a les intervencions que desenvolupa cada tutor en el grup-classe que tutoritza i a les que es fan a través del currículum, a l'institut de Santa Coloma de Farners es potencia la *coordinació entre els professors/es dels equips docents*. Els equips docents es reuneixen cada setmana convocats per la coordinadora o el coordinador de nivell amb un ordre del dia establert per treballar en la detecció de les necessitats educatives individuals i col·lectives, la prioritització d'un tipus de continguts (habilitats socials) en determinats alumnes, l'adopció de mesures com la reubicació d'alumnes en altres classes o l'«esponjament» dels horaris de determinats alumnes, la permeabilització d'estratègies entre el professorat, i l'establiment de propostes correctores que s'adreçaran a la comissió de convivència.

Un exemple quant a la coordinació entre el professorat es dona en el moment de l'acollida d'un alumne/a nouvingut. Des del moment que aquest alumne es matricula s'inicia un procés de recollida d'informació a través de l'EAP i, si s'escau, també a través de la tutora de l'aula d'acollida, informació que es comenta en l'equip docent. És aleshores quan s'estableix l'horari setmanal d'aquest alumne, si les necessitats educatives detectades ho requereixen. El nombre d'hores d'estada d'un alumne a l'aula d'acollida s'anirà ajustant progressivament al seu progrés i paral·lelament es tindrà especial cura a afavorir

les relacions dins i fora del grup-classe. En aquest sentit, el paper que desenvolupa l'alumne del grup que assumeix les funcions d'acompanyament i de suport a la persona nouvinguda és fonamental per aconseguir la seva integració amb els companys i a la vida del centre. L'alumne/a «guia» ajuda a conèixer l'entorn més immediat de l'institut: les aules, els passadissos, el pati, el menjador, el transport escolar, la biblioteca..., i també intenta introduir aquesta persona en el seu cercle d'amistats fent-lo participar de les converses, jocs, esports... A la vegada, es pretén que aquest procés, a curt o mitjà termini, es pugui fer a la inversa i que la persona nouvinguda faci el mateix amb companys de classe. Segons les necessitats educatives de l'alumne nouvingut, el tutor/a del grup i la tutora de l'aula d'acollida es coordinaran fins que l'alumne/a deixi de ser atès des d'aquest recurs. Igualment, la coordinació s'estendrà a l'equip docent per valorar l'evolució acadèmica i personal de l'alumne nouvingut.

Finalment, quant a l'acció tutorial, cal destacar que la intervenció del tutor és especialment important amb els pares i les mares per contribuir a la convivència en el centre. Les entrevistes que tenen lloc al llarg del curs, i que s'estableixen amb la freqüència que estima el tutor o la tutora segons les necessitats de cada alumne/a, han de servir per educar conjuntament a la família i l'escola els valors del respecte, la igualtat, la tolerància i la solidaritat entre les persones. Aquesta tasca es reforça a través de les reunions general de mares i pares de principi de curs.

4. Valoració del tractament de la convivència en el nostre centre

Com es constata en l'apartat anterior, la convivència en el nostre centre està present en l'organització, la pedagogia i tots els àmbits educatius del centre, i intenta aconseguir la implicació de totes les persones que comparteixen l'IES i les seves activitats.

Basant-nos en les nostres estadístiques anuals, hem detectat que el percentatge d'alumnes de l'ESO que acumula un nombre significatiu d'incidències ha disminuït en els darrers cinc anys, i igualment segueix una tendència decreixent el nombre d'incidències que acumulen aquests alumnes.

Els desajustaments conductuals fora i dins de l'aula solen estar relacionats amb faltes de respecte a les persones, actituds racistes, de menyspreu i de *bullying*, enfrontaments entre persones i grups, maltractament del material (desperfectes i furts), diversitat de capacitats, manca d'habilitats socials, i incompliment de la normativa en qüestions de salut.

Des del nostre punt de vista, el tractament de la convivència que practiquem és beneficiós perquè intenta un tractament individual i integral de l'alumne o alumna i de la seva problemàtica, respon a una organització flexible, coordina diversos agents (interns del centre i externs), i permet la incorporació d'estratègies a la pràctica docent. Alhora també facilita el coneixement de la normativa vigent i implica tots els sectors de la comunitat educativa.

D'altra banda, observem que les dificultats més immediates que limiten el tractament de la convivència són: la manca del temps per reeducar en els alumnes algunes conductes o determinades habilitats socials, les dificultats per consensuar la pedagogia i els criteris comuns d'actuació en el claustre i en els equips docents, la manca d'implicació d'algunes famílies, i les dificultats per atendre amb els recursos propis del centre un nombre reduït d'alumnes amb disfuncions psicològiques greus.

En el nostre centre, el professorat és conscient que per afrontar les situacions de caire convivencial calen aportacions constructives i imaginatives: tots hem de participar de manera coherent en la formulació d'estratègies (la discussió pedagògica), en el seu seguiment (l'anàlisi) i en la seva valoració (l'avaluació), sense oblidar que és una responsabilitat compartida contribuir a mantenir un clima de convivència estable i afavoridor de les relacions entre les persones.

En aquest sentit, d'ara endavant ens proposem assolir dos objectius. El primer, mantenir i millorar el clima de la convivència en el centre a través de la implicació dels alumnes, els pares i mares, el personal no docent i el professorat; la formació i l'assessorament, i la promoció de la mediació en la gestió de conflictes. El segon, consolidar una línia pedagògica de centre en el tractament integral de la convivència des de tots els àmbits d'actuació. Dos reptes que afrontem amb el bagatge i l'experiència acumulats.

Elogi de llegir al tren

Jaume Cela

Em sembla recordar que era Cortázar que elogiava el tren com a mitjà de transport perquè el cos i la ment viatjaven al mateix temps. Quan anem en avió, per exemple, el cos va molt ràpid i la ment més a poc a poc.

El tren, que facilita aquesta unió de cos i ment, ens permet també llegir en calma, sobretot si ens deixem portar pel batec de les rodes a les vies. Aquests dies he aprofitat el trajecte per llegir *Cartas a su hijo*, de lord Chesterfield (1694-1773), publicat a «Acantilado», la col·lecció que dirigeix aquest editor vocacional que es diu Jaume Vallcorba.

Hi ha qui ha presentat lord Chesterfield com l'anti-Rousseau. Aquests crítics denuncien l'autor de l'*Emili* com l'origen de tots els mals i de pas carreguen contra els moviments de renovació pedagògica per haver estat els defensors del pensador francès i haver abocat la joventut a tots els desastres que vénen del bracet de creure en la bondat natural dels éssers humans, en l'espontaneïtat i en la permissibilitat. Ai Senyor! Reduir Rousseau i la feina dels moviments a algunes pràctiques educatives deficientes és fer un trist servei a la pedagogia, però d'això en podem parlar un altre dia.

Mireu, jo no sé si lord Chesterfield és l'anti-Rousseau. Només sé que llegir les cartes que va adreçar al seu fill bastard —que estava fent una mena d'Erasmus de l'època— m'ha regalat uns quants moments esplèndids des de la perspectiva educativa i literària. M'ha ajudat, per exemple, a posar en crisi algunes certeses i m'ha enriquit d'allò més, perquè quan dubtes és quan comences a aprendre.

He après que els criteris formals són fonamentals, consell útil si pensem en el món que estem vivint tan dominat per la imatge externa. He après a valorar les lliçons que provenen de l'observació del món i de les reflexions que sorgeixen d'aquesta observació. He après que més val tenir un padrí ben a prop que un oncle ric a l'altra punta de món. M'ha confirmat la intuïció que saber parlar té més valor que ser intel·ligent i que una bona educació corporal és absolutament necessària. I he après que després de mocar-me no he de mirar el contingut que atresora el mocador.

A la biblioteca de casa posaré aquestes cartes al costat de l'obra de Rousseau. Ben segur que el diàleg que poden mantenir aquests dos personatges tan diferents i tan interessants m'ajudarà a veure les coses amb una mica més de claredat.

O G I A

P R E M I P E D A

**26a
convocatòria**

L'Associació de Mestres Rosa Sensat convoca per vint-i-sisena vegada el **Premi Rosa Sensat de Pedagogia**, per incentivar el treball innovador de professionals de l'educació que, individualment o en grup, i a partir d'una anàlisi de la seva pràctica, contribueixin a la millora qualitativa de l'educació i a la renovació pedagògica.

La data límit de recepció d'originals serà el **2 d'octubre de 2006**.

El veredictes farà públic el mes de **novembre de 2006**.

Per consultar les bases:
www.rosasensat.org

Convoca: Amb la col·laboració de:

R O S
S E N
S A T

Generalitat
de Catalunya
Departament
d'Educació

Ajuntament de Barcelona
Institut d'Educació

Diputació
Barcelona
xarxa de municipis

OCTAEDRO

41a Escola d'Estiu Rosa Sensat

Del 3 al 14 de juliol de 2006
Campus Mundet. Pg. de la Vall d'Hebron, 171. Barcelona

Cg'ose Nitcox'o (Cgoise)

Drets i responsabilitats d'infants i joves

R
S
E
N
S
A
T

Generalitat
de Catalunya
Departament
d'Educació

Ajuntament de Barcelona
Institut d'Educació

 Diputació
de Barcelona
xarxa de municipis
Àrea d'Educació

